

PAPER DETAILS

TITLE: DEVLETLERIN EGEMENLIGI VE MİLLETLERARASI TESEKKÜLLER

AUTHORS: M Aydoğan ÖZMAN

PAGES: 53-121

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/632383>

DEVLETLERİN EGEMENLİĞİ VE MİLLETLERARASI TEŞEKKÜLLER

Asis. M. Aydoğan ÖZMAN

GİRİŞ. BİRİNCİ KISIM : Egemenlik Kavramı ve Doktrin; **BİRİNCİ BÖLÜM :** Egemenlik Kavramı; A) Egemenliğin Tarihi Gelişimi, B) Egemenliğin Tanımı ve Kavrama Verilen Çeşitli Anlamlar, C) İç ve Dış Egemenlik Ayırımı, D) Egemenlik ile Devlet Kudreti Kavramlarının Tefriki ve Konunun Sınırlandırılması. **İKİNCİ BÖLÜM :** Egemenlik Kavramının Doktrinde Geçirdiği Merhaleler; A) Fransız İhtilâline Kadar Olan Devre, B) Fransız İhtilâlinin Birinci Dünya Savaşı Kadar Olan Devre, C) Birinci Dünya Savaşından Günümüze Kadar Olan Devre. **İKİNCİ KISIM :** Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller; **BİRİNCİ BÖLÜM :** Genel Olarak. **İKİNCİ BÖLÜM :** Evrensel Teşekküllerde Devletlerin Egemenliği; A) Milletler Cemiyetinin Devlet Egemenliğine etkisi, B) Birleşmiş Milletler Teşkilâtının Devlet Egemenliğine Etkisi, C) Sonuç ve Millî Yetki Meselesi. **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM :** Bölgesel Teşekküllerde Devletlerin Egemenliği; A) Genel Olarak, B) Avrupa Kıtasındaki Teşekküllerin Devletlerin Egemenliğine Etkisi. **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM :** İnsan Haklarının Milletlerarası Teşekküller Tarafından Korunması ve Devletlerin Egemenliği; A) Genel Olarak, B) Birleşmiş Milletler Teşkilâtında İnsan Hakları ve Devletlerin Egemenliği, C) Avrupa Kıtasındaki Teşekküllerde İnsan Hakları ve Devletlerin Egemenliği. **SONUÇ. BİBLİYOGRAFYA.**

«SULHUN DÜŞMANI EGEMEN DEVLETTİR»

Grigore GAFENCU

GİRİŞ

Bir arada ve işbirliği halinde yaşamak, fertler için olduğu kadar, devletler için de ilk kurulmaya başladıkları zamanlardan itibaren, kaçınılmazı imkânsız bir zorunluk olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, bu zorunluğa rağmen devletlerin birbirleriyle gerçek anlamında anlaşarak, işbirliğinde bulunabilmeleri uzun yılların, hattâ asırların geçmesini icap ettirmiştir.

Milletlerarası teşkilatlanma fikirleri çok eski devirlerden beri var oldukları halde, bunların tatbikattaki örnekleri, XX. yüzyıla gelinceye kadar tek bir şekilde görülmüştür : Zamanın hâkim devlet veya devletlerinin diğer devletlerle ve diğer devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin hâkim devlet veya devletler tarafından dü-

zenlenmesi ve dolayısıyla belli bir devlet grubunun üstünlüğünün fiilen ve hukuken kabul edilmesi. Ancak, geçen yüzyılın sonlarından itibaren ki, devletlerin aynı derecede egemen sayılmaları ve aralarında işbirliğinde bulunma gayretleri sebebiyle milletlerarası teşkilatlanma fikirleri gerçek anlamında tomurcuk vermeye başlamıştır.

Devletlerin aralarında işbirliğinde bulunamamalarının sebebi, şüphesiz kendilerini mutlak egemen kabul etmeleri ve egemenliklerinden az da olsa fedakârlıkta bulunmağa yanaşmamalarında aranmak gerekir. Aynı şekilde, asrımıza gelinceye kadar, dış işlerinin idaresinin her devletin yürütme organlarına, uygulamada ise özel memurlar toplamı olan diplomatlara verilmiş olması ve bu yüksek siyaset meseleleriyle yalnız işten anlayanların ilgilenererek milletlerin bunlardan haberdar edilmemesi (1), kısaca gizli diplomasi, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin tebâalarının menfaatlerini koruyan bir işbirliği niteliğinde olmasından çok, devlet egemenliğinin mutlaklığı, devletin hiç bir devletten talimat almaması icap ettiği prensibine dayanan ve devletlerin varlıklarının zorunlu kıldığı ilişkiler mahiyetinden ileri gidememesini intaç etmiştir.

Şu halde, devletlerin egemenliklerinde meydana gelecek bazı sınırlandırmalara razı olmaları sayesinde ki, bugün devletler arasında işbirliğini sağlayan, devletlerin halklarının refahı gayesini güden, kısaca dünya üzerinde sulh ve sükûnu sağlayıp devam ettirmeye çalışan milletlerarası teşekküllerin kurulması mümkün olmuştur.

Ancak devletler egemenliklerinden hangi yönlerde fedakârlıkta bulunmuşlardır ? Diğer bir deyişle devlet egemenliğinde milletlerarası teşekküllerin varlıkları dolayısıyla meydana gelen sınırlandırmalar, bunların mahiyetleri ve dereceleri nelerdir ? İşte bu etüdümüzde bu meseleyi incelemek istiyoruz; ancak bu meseleyi gereği gibi inceleyebilmek ve bu sınırlandırmaları gereği şekilde kavrayabilmek için, sınırlandırılan şeyin, yani egemenliğin ne olduğunu, bunun devletle birlikte geçirdiği tekâmülü ve nihayet milletlerarası teşekküllerin var olduğu günümüzde doktrinin egemenlik teriminden ne anladığını incelememiz icap eder. Bundan sonradır ki, İkinci Kısımda tatbikattan vereceğimiz örneklerle egemenliğin milletlerarası teşekküller tarafından sınırlandırılması ve bunun mahiyeti daha iyi anlaşılacaktır.

(1) Bkz. François- Le Roy, Les Transformations du Droit des Gens Depuis 1919; Revue Générale de Droit International Public, 1948, S. 330.

BİRİNCİ KISIM EGEMENLİK KAVRAMI VE DOKTRİN

BİRİNCİ BÖLÜM EGEMENLİK KAVRAMI

Bilindiği gibi egemenlik kavramı ve bunun değeri Kamu Hukuku ilminin en çetin meselelerinden biridir; bunun sebebini Prof. Brierly şöyle açıklar : «Mutlak egemenlik tarihin hiç bir devrinde siyasî otoritenin mahiyetinin incelenmesinden doğan ilmî bir izaha kavuşamamıştır. Tatbikatta bu mesele ile uğraşan her nazariyeci sadece ilmî değil, fakat bir propaganda amacı gütmüştür. Meselâ Bodin Fransız kralının merkezileştirilmiş otoritesinin kuvvetlendirilmesi lüzumuna inanmıştır; Hobbes, içinde yaşamış olduğu ortamın karışıklığından korkmuştur. Locke, bir ihtilâli savunuyor, Rousseau demokrasi hukukunu korumayı arzu ediyordu. Hegel ise Prusya monarşisini göklere çıkarıyordu.

Maalesef egemenlik nazariyesini icat eden veya geliştiren yazarlardan hiç birisi devletlerin birbirleriyle olan münasebetleri ile ilgilenmiyordu. Hepsi Devleti *in abstracto* ele alıyor, hiç biri egemenlik nazariyesinin bir çok devleti kapsayan bir âleme nasıl uygulanabileceği hususunu düşünmüyordu» (2).

A) Egemenliğin tarihi gelişimi :

Egemenlikten ne anlaşılması lâzım geldiğini kesin bir şekilde tesbit edebilmek için, onun menşei, tarih ve gelişimini incelemek icap eder; zira egemenlik bir tarihi gelişme neticesinde ortaya çıkan siyasî bir kavramdır (3) ve meydana çıktıktan sonradır ki, ona hukukî bir anlam ve değer verilmeğe başlanmıştır.

(2) J. L. Brierly, Règles Générales du Droit de la Paix; R.d.C., 1936/IV, T. 58, S. 24, 25'den naklen.

(3) Bkz. Georg Jellinek, L'Etat Moderne et son Droit, Deuxième partie, (Traduction Française par G. Fardis); Paris, 1913, S. 125.

İlk çağda egemenlik kavramının mevcut olmadığı görülür; bunun sebebi tarihidir; egemenlik, bir kıyaslama neticesi meydana çıkar, oysaki ilk çağda siyasî otoritenin yanı başında onunla boy ölçüşebilecek bir iktidar mevcut değildir; belli bir alan içerisinde çeşitli iktidarlara bulunmalıdır ki, bunlardan biri diğerlerine nazaran üstün olup egemen addedilebilsin; fakat, biraz geride belirttiğimiz gibi, ilk çağın önemli siyasî topluluklarından olan gerek Yunan'da, gerek Roma'da devlet kudreti ile rekabet edebilecek bir iktidar mevcut değildir (4).

Egemenlik kavramı, ilk olarak orta çağın sonlarına doğru, devletin varlığını tehdit eden bir takım kuvvetlerin görülmesi ile Fransa'da meydana çıkmıştır.

Fransa kralları dışarıda, Roma Germen İmparatorları ve Papalık ile mücadele ederek, her kralın kendi ülkesinde hâkim olacağı ve Fransa krallarının iktidamlarını kanundan ve kendinden alacağı ve eğer bunu Allah'dan alırsa bunun için Papa'nın aracı olmasına lüzum olmayacağı gibi prensipleri koyarlarken, içeride de kuvvetli ve tek bir merkezî devlet kurabilmek için Feodal Beylerle mücadele etmişlerdi (5). Kralcı hukukçuların da yardımı ile mücadeleler Fransa krallarının lehine neticelenmiş ve devlet otoritesi yavaş yavaş teessüs edip merkezileşmeye başlamıştır.

Bu mücadelelerinde, egemenlik kavramı, Fransa kralları için kuvvetli bir destek olduğu gibi, kralcı hukukçular da kilise hukukçularına karşı çıkmışlar ve kralın otoritesinin yerleşip, benimsenmesinde ona yardımcı olmuşlardır.

Kralcı hukukçuların, bu yardımlarına rağmen, yazmış oldukları yazılarda ve eserlerde egemenlik kavramının sistemli bir izahına rastlanmamaktadır.

B) Egemenliğin tanımı ve kavrama verilen çeşitli anlamlar :

Egemenlik (eski tâbiri ile hâkimiyet) terimi Türkçe, Fransızcadaki «souveraineté» kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır ve en basit bir tanım ile, bir kudretin, bir iktidarın en üstün olma özelliğidir.

(4) Bkz. Marc St. Korowicz, La souveraineté des Etats et l'avenir du Droit International; Paris, 1945, S. 15; ayrıca bkz. Georg Jellinek, a.g.e., S. 79.

(5) Bu mücadeleler hakkında fazla bilgi için bkz. Georg Jellinek, a.g.e., S. 79 vd.

Egemenlik kavramını ilk defa ele alarak sistemli bir şekilde açıklamaya çalışan, 1530-1596 yılları arasında yaşamış olan Fransız hukukçusu Jean Bodin'dir. «Devletin Altı Kitabı» adlı eseri ile kralcı hukukçuların başladıkları işi devam ettiren ve bitiren Bodin, bu eserinde egemenliği tarif etmenin lüzumunu belirterek, onu şöyle tarif eder: «Egemenlik, devletin daimî ve mutlak kudretidir» (6). Egemenlik daimîdir zira devletin devamlılık ve sürekliliğine bağlıdır. Devlet için nasıl bir zaman tahdidi yoksa, egemenlik için de bir zaman tahdidi akla gelemmez. Diğer taraftan egemenlik yer bakımından da hudutsuzdur, zira mutlak bir özelliğe sahiptir; kendi sahasında başka bir kuvvet tanımaz. Bunlardan başka, egemenlik kavramı tecezzi de kabul etmez, yani bölünemez.

Görüldüğü gibi Bodin egemenliği devletin mantıkî ve mutlak kıstası olarak kabul etmiştir (7). Esasen, O'nun devlet tarifinde de bu durum açık olarak müşahade edilir; Bodin'e göre devlet «birçok ailelerin ve onların birlikte malik oldukları şeylerin egemen kudret tarafından adilâne (veya hukuka uygun) olarak idaresi» dir (8).

Kısaca Bodin için egemenlik, devletin varlığının esas şartı, devletin aslı cevheridir.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, egemenlik ilk defa devlet kudretinin bir özelliği olarak farzedilmiştir ki, buna göre egemenlik devlet kudretinin üstün olma, mutlak olma özelliği olup, bizatihi devlet kudretinin kendisi değildir.

Ancak, egemenlik kavramının bu ilk ve aslı anlamı, zamanla çapraşık bir hal almış ve karışmıştır. Zamanımıza kadar devam edegelen bu karşılığa bizzat Bodin'in sebep olduğu söylenebilir. «Devletin Altı Kitabı» adlı eserinde egemenliğin tarifini önce yukarıdaki şekilde yapan Bodin, aynı eserin X. Bölümünde, «Egemenliğin Gerçek Özellikleri» başlığı altında, egemenliğin devlet kudretinin bir özelliği değil fakat muhtevası olduğunu belirtmiş ve kanun yapmak, adalet dağıtmak, vergi almak, para basmak, harp yapmak,

(6) Bkz. André Gardot, Jean Bodin, sa place parmi les fondateurs du Droit International; R.d.C., 1934/IV, T. 50, S. 611 vd.

(7) Bkz. Wiktor Sukienicki, La souveraineté des Etats en Droit International Moderne; Paris, 1927, S. 37.

(8) Muvaffak Akbay, Umumî âmme hukuku dersleri; Ankara, 1960, S. 208'den naklen; ayrıca bkz. André Gardot, a.g.m., S. 623.

sulh akdetmek gibi devlet kudretinin muhtevasını teşkil eden kavramları egemenliğin özellikleri olarak saymıştır (9). Böylece Bodin, bu olumlu yetkileri, olumsuz karaktere sahip egemenlik kavramına dahil etmiştir. O zamanlar bu yetkiler krala aitti; bunlar mutlak, egemenliğe bağlı, ondan doğan yetkiler değildir. Bodin ve ondan sonra gelenler bu yetkileri bağımsız olmayan devletlerin dahi kullanabilecekleri gerçeğini gözden uzak tutmuşlardır.

Daha sonraları egemenliğe üçüncü bir anlam verildiği görülür; bu mânasında egemenlik, ona sahip olanla bir tutulmakta, onu elinde bulunduranların bir özelliği olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi ise patrimonyal devlet anlayışında hükümdarın şahsı ile devletin birbirinden ayırdedilmemesidir. Egemenliğin şahsileştirilmesi de denilebilecek olan bu anlayışa göre ülke, kralın mülkü addedilmekte, ülke üzerinde kralın mülkiyet hakkına sahip olduğu kabul ve bunun neticesi olarak da egemenlik krala ait sübjektif bir hak olarak anlaşılmaktadır. Böylece egemenlik, mutlakiyet mefhumu ile birlikte gelişmiş, kuvvetlenmiş ve egemenlik ile mutlakiyet arasında bir bağlantı teessüs etmiştir. Zamanla hükümdarın egemenliğinin yerini halk egemenliği veya diğer bir deyim ile millî egemenlik almıştır (10).

Söylediklerimizi özetleyecek olursak egemenlik terimine bugüne kadar şu üç anlamdan biri verilmiştir :

— Egemenlik, devlet kudretinin hiç bir hudut tanımayan, üstün olma özelliğidir.

— Egemenlik, devlet kudretinin kendisidir, devlet kudretinin ihtiva ettiği yetkilerin bütünüdür.

— Egemenlik, devletin başında bulunan, devlet kudretini elinde bulunduran şahsın sahip olduğu iktidardır.

Bugün bu üç anlamı benimseyen yazarlar mevcuttur; fakat acaba bu üç anlamdan hangisini kabul etmek lâzımdır ?

Kanaatımızca, ilk olarak egemenliği üstün iktidarı kullanan şahıs veya organ ile karıştırmamalıdır; zira egemenliğin sahibi diye birşey yoktur, bahis konusu olan üstün iktidarın kullanılmasıdır (11).

(9) Bkz. Marcel de la Bigne de Villeneuve, *Traité Général de l'Etat*; premier livre, Paris, 1929, S. 480.

(10) Bkz. Wiktor Sukiennicki, a.g.e., S. 41.

(11) Aynı mahiyette Marcel de la Bigne de Villeneuve, a.g.e., S. 458.

Egemenlik ile devlet kudretini de karıştırmamak gerekir. Devlet kudreti, aşağıda daha etraflı bir şekilde göreceğimiz gibi, devletin sahip olduğu yetkilerin bütünüdür. Egemenlik ise devlet kudretinin muhtevasını teşkil eden bu yetkilerin, dolayısıyla devlet kudretinin vasfı, bu kudretin mutlak ve en üstün olma özelliğidir. Şu halde bundan böyle egemenlik teriminden devlet kudretinin bir özelliğini anlamamız icap edecektir ki, bu da onun en üstü iktidar olmasıdır (12).

C) İç ve dış egemenlik ayırımı :

Mânasını yukarıda belirttiğimiz şekilde tesbit ettiğimiz egemenliğin iki cephesi vardır : İç egemenlik, dış egemenlik.

İç egemenlik, devletin ülkesi üzerindeki fert ve topluluklara karşı üstün bir otoriteye sahip olması demektir. Devletin iradesi bütün bunların iradelerinden üstün olup, ülke içinde devletin iradesi ile rekabet edebilecek hiçbir iktidar bahis konusu olamaz. Kısaca bu anlamda egemenlik terimi ülke içinde en yüksek kudret, *summa protestas* anlamına gelmektedir.

Dış egemenlik ise bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde hiç bir devlete bağlı olmadığı ve onlarla hukuken eşit bir durumda bulunduğu anlamına gelir. Devletlerin dış hukuk yönünden egemen olmaları demek, hukukî bakımdan hepsinin birbirine eşit olmaları demektir; diğer bir deyişle, içlerinden herhangi biri diğerleri üzerinde hukukî bir üstünlüğe sahip değildir (13). Dış egemenlik devletler arasında eşitlik temin etmekle, devletlerin bir diğerinin işlerine karışmasının önüne set çektiğinden olumsuz bir karaktere sahiptir, yani ortada bir karışmama zorunluğu bahis konusudur.

İç egemenlik de, ilk bakışta olumlu bir karakter taşımakla beraber, esasında aynı şekilde olumsuz bir karaktere sahiptir; zira devlet kudretinin içeride egemen olması demek, bu kudrete fertler ve topluluklar tarafından hiçbir şekilde karışılmıyacağı demektir.

Bazı yazarlar, egemenliğin dışarıda diğer devletlere ve içeride

(12) Bkz. Marcel de la Bigne de Villeneuve, a.g.e., S. 458 ve 481.

(13) Bu ayırım konusunda bkz. Pierre Mamopoulos, Le Déclin de la Souveraineté; Revue Hellenique du Droit International, No: 1, 1948, S. 31.

de şahıslara karşı ayrı ayrı belirmesinden birbirinden ayrı iki egemenlik olduğu neticesini çıkarırlar (14).

Bunlardan bir kısmı, bağımsızlık olarak da adlandırılan dış egemenlik teriminin terk edilmesi lâzım geldiğini öne sürerken (15), diğer bazıları da hâkimiyet de denilen iç egemenliğin mevcut olmadığını söylerler (16).

Burada nedenlerine, konunun çok fazla genişleyeceğini düşünerek, dokunmaksızın şunu belirtmek yerinde olur ki, egemenliğin böyle iki ayrı şekilde kabulü hatalıdır; hakikatte ancak tek bir egemenlik vardır ve dış ve iç egemenlik de bu tek egemenliğin iki değişik belirtisinden başka birşey değildir (17).

D) Egemenlik ile devlet kudreti kavramlarının tefriki ve konunun sınırlandırılması :

Yukarıda egemenlik ile devlet kudretinin de karıştırılmaması icap ettiğini ve egemenliğin devlet kudretinin bir özelliği olduğunu söylemiştik. Ancak, milletlerarası teşekküller dolayısıyla devlet egemenliğinde meydana gelen sınırlandırmalar bahse konu olduğu zaman, bunun neticede, egemen kabul edilen devlet kudretinde kendisini göstereceğini düşünmemeğe imkân yoktur (18), zira egemenlik sadece bir vasıftır. Bir vasfın sınırlandırılması tatbikatta, daha doğrusu özelliğini teşkil ettiği şeyde kendisini göstermeyince bir sınırlandırmadan, kısıtlanmadan bahsedilebileceği şüphelidir.

Bugün, ileride göreceğimiz gibi, devletler hukuku yönünden devletlerin egemenliğinin milletlerarası organlar tarafından kısıtlandığı bir gerçektir ve bu da, devletin sahip olduğu yetkileri yani devlet kudretini serbestçe kullanamaması ve bu yönden bazı sınırlamalara gerek rızaen, gerek - ender olmakla beraber - cebren razı olmasından anlaşılmaktadır.

(14) Meselâ Jean Morellet, Le principe de la souveraineté de l'Etat et le Droit International; Revue Général de Droit International Public, 1926, S. 113, (İlhan Lütem, Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk; Ankara, 1947, S. 9'dan naklen).

(15) Meselâ Marcel de la Bigne de Villeneuve, a.g.e., S. 458'de bu fikirdedir.

(16) Léon Duguit, Souveraineté et Liberté; Paris, 1922, S. 28.

(17) Aynı mahiyette Wiktor Sukiennicki, a.g.e., S. 8, 9; ayrıca bkz. Cemil Bilsel, Devletler Hukuku, 1. Kitap, Devletler; İstanbul, 1941, S. 125.

(18) Aynı mahiyette Marc St. Korowicz, a.g.e., S. 52; ayrıca bkz. Cemil Bilsel, a.g.e., S. 126.

Bu bakımdan, burada kısaca devlet kudretinin ne olduğunu da tesbit etmek gerekir.

Devlet kudreti, kısaca, devletin görevi icabı sahip olduğu yetkilerin bütünüdür (19), yani devlet içinde birliği sağlayan ve en üstün olan, dışarıda ise diğer devletler karşısında bağımsız olan bir iktidardır.

Burada belirtmek icap eder ki, egemenlik sabit, değişmeyen bir kavram, diğer bir deyişle azalıp çoğalmayan bir özellik olduğu halde, devlet kudreti daha doğrusu bunun ihtiva ettiği yetkiler devirlere, devletin siyasî, sosyal ve ekonomik bünyesine göre değişiklikler göstermektedir. Devletin, özellikle zamanımız devletin faaliyet sahalarında meydana gelen gelişme, devletin fonksiyonlarındaki artış, devlet iktidarının muhtevasına dahil yetkilerin de artmasını mucip olmuştur. Bunun içindir ki, belirtilen yetkilerin kesin bir şekilde tâyin ve tesbiti imkânsız bulunmaktadır (20). Bugün bazı öyle yetkiler vardır ki, otuz kırk sene evvel bunların devlet yetkilerine dahil olabileceği akıldan dahi geçirilemezdi.

Yukarıda, devletin egemenliğinde meydana gelecek tahditlerin, neticede devlet kudretinin kullanılmasında görüleceğini belirtmiştik. Burada hemen işaret edelim ki, biz bu etüdümüzde egemenliğin, dolayısıyla devlet kudretinin bağımsızlığının nasıl sınırlandığı meselesini inceleyeceğiz, bunun için de olayları ve fikirleri ister istemez devletler hukuku, devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri yönünden ele alacağız.

Esasen, devletle birlikte mevcut olan devlet iktidarının, bizatihî iç hukukta ne şekilde kısıtlanması gerektiği hakkındaki fikirler daha ilk çağlardaki Çin filozoflarında görüldüğü halde (21), devlet iktidarının bağımsızlığının kısıtlanması lehindeki fikirler, daha doğrusu bu bağımsızlığın devletler hukuku tarafından sınırlandırıl-

(19) Bkz. *Marcel de la Bigne de Villeneuve*, a.g.e., S. 458; devlet kudreti hakkında fazla bilgi için bkz. *Georg Jellinek*, a.g.e., S. 61 vd.

(20) Bkz. *R. Galip Okandan*, *Umumî âmm hukuku dersleri*; İstanbul, 1952, S. 892, 893; ayrıca bkz. *Georg Jellinek*, a.g.e., S. 140.

(21) Bu hususta bkz. *R. Galip Okandan*, a.g.e., S. 867; *Münci Kapanı*, *Kamu Hürriyetleri, Doktrin ve Pozitif Hukuk Gelişmeleri, hürriyetlerin korunması problemi*; Ankara, 1964, S. 164 vd.; ayrıca bkz. *Y. Kâzım Zabunoğlu*, *Devlet kudretinin sınırlandırılması*; Ankara, 1963, S. 31.

ması meselesi, modern anlamda egemenlik kavramının ve devletler hukukunun meydana çıktığı XV. ve XVI. asırlarda kendisini göstermeğe başlar.

İKİNCİ BÖLÜM

EGEMENLİK KAVRAMININ DOKTRİNDE GEÇİRDİĞİ MERHALELER

A) Fransız İhtilâli'ne kadar olan devre :

Bilindiği gibi devletler hukukunun doğumu modern anlamda devlet denebilecek tüzel kişilerin meydana çıkmağa başladığı XV. ve XVI. asırlara rastlar.

Bu ilk devrede, devletler hukuku yazarları, devletler hukukunun menşei ile alâkalı olarak birbirinden az çok bağımsız iki ayrı görüşü savunuyorlardı : Bir kısmı —Vittoria, Gentilis v.s.— devletler hukukunun tabii hukukun bir parçası olduğunu veya hiç olmazsa ondan neş'et ettiğini ve devletler hukukunun tabii hukukun, milletlerarası ilişkilere uygulanmasından başka birşey olmadığını söylerlerken; aralarında Suarez'in de bulunduğu diğerleri ise, devletlerin birbirlerine olan ihtiyaçlarını, milletlerarası ilişkilerin düzenlenmesi için bir kaidenin zarureti belirterek, tabii hukuk ile devletler hukukunu birbirinden ayırdediyorlar ve bu son hukukun tabii hukuktan az çok bağımsız, olumlu ve gelişmekte olan niteliğine dikkati çekiyorlardı (22).

Muhakkak olan husus, devletler hukukunun öncüleri sayılan bu yazarların, devletler hukukunun süjesi olarak devletleri değil, fakat toplulukları —kavimleri— kabul ettikleridir, nitekim yeni hukuk dalını «*jus inter gentes*» olarak adlandırmalarının sebebi de bu olmak icap eder.

Bu bakımdan, devletler hukukunun ilk doğduğu devir olarak kabul edebileceğimiz bu çağlarda, egemen devletler arasındaki ilişkileri uzlaştıracı gerçek düzen kaideleri bahse konu olmadığı gibi, devletler hukuku - iç hukuk ayırımı olmaksızın, tek bir kaynaktan türeyen mevcut hukuk, sadece aynı süjelere uygulanabiliyordu (23);

(22) Bkz. Wiktor Sukiennicki, a.g.e., S. 113, 114; ayrıca bkz. Charles Crozat, Devletler Umumî Hukuku, Cilt I, Umumî Prensipler ve Tarihçe (Çev. : Edip F. Çelik); İstanbul, 1950, S. 212.

(23) Bkz. Wiktor Sukiennicki, a.g.e., S. 115.

ancak, az önce de belirttiğimiz gibi, yazarlar arasında, yeni bir hukuk yaratma gayretleri de yok değildi.

Devletler hukukunu sistemleştiren ve kendisinden önce gelen yazarların doktrinlerini metodlu bir şekilde açıklamaya çalışarak, devletler hukuku ile birlikte, üzerinde fazla durmamakla beraber, devletin egemenliğine de dokunan ilk yazar şüphesiz Hugo Grotius'dur.

Ancak, Grotius de devletler hukukunu hiçbir zaman, doğrudan doğruya devletlerin egemenliği prensibine dayandırmayı düşünmemiştir; O'na göre de devlet egemenliği, Vattel'e kadar kendisini takip edenlerde olduğu gibi, devletlere insanlık hukuku tarafından verilmiş bir yetkiden başka birşey değildir. Grotius'un egemenlik yönünden faaliyeti, tabii hukuk ile bu kavramı uzlaştırma gayretine dayanır (24).

Devletlerarası ilişkiler açısından egemenlik kavramını ilk olarak ortaya atan ve devletler hukukunu devletlerin egemenlik ve bağımsızlıkları üzerine kuran ilk yazar Emmerich de Vattel olmuştur (25).

Vattel egemen devletlerin bağlı olacakları hiç bir otorite, hiç bir teşkilât tanımamakta ve devletler hukukunu devletlerin egemenliklerine dayandırmakla beraber tabii hukukun varlığını da inkâr etmemektedir; nitekim eserinin adı da «Devletler Hukuku, veya Milletlerin ve hükümdarların davranışına ve işlerine uygulanmış tabii hukuk prensipleri» dir (26). Vattel, milletlerarası toplum düzeninin varlığını inkâr etmekle beraber, egemen devletin varlığını kabul etmekteydi (27).

Insan tarafından yaratılan hiç bir hukukun tabii hukuka aykırılığının da kabul edilmediği bu devrede, Bodin'den itibaren hemen bütün yazarlar, egemenliği bir dereceye kadar devletler hukuku kai-

(24) Bu hususta bkz. **Alfred Verdross**, *Le fondement du Droit International*; R.d.C., 1927/I, T. 16, S. 313; **George W. Keeton**, *National Sovereignty and International Order*; London, 1939, S. 43; **Charles Crozat**, a.g.e., S. 243 vd.

(25) Bkz. **Wiktor Sukiennicki**, a.g.e., S. 123; aksi fikir için bkz. **Zeki Mesud Alsan**, *Devletler Hukukunda yeni gelişmeler*; Ankara, 1948, S. 57.

(26) «Le Droit des gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains».

(27) Bkz. **Seha L. Meray**, *Devletler Hukukuna Giriş*, C. I; 2. Baskı, Ankara, 1960, S. 244.

deleri ile de sınırlama esasını kabul etmekte idiler. Meselâ Bodin, egemenliğin mutlak bir mahiyette olduğunu söylerken, bununla sadece Fransa hükümdarının, diğer bir imparator ve Papa'nın üstünlüğünü kabul etmeyeceğini, içeride de parlâmentolar dahil, hiç bir teşekkül veya ferdin kendisinininkinden üstün bir irade ileri sürmeyeceğini kastediyordu (28); nitekim, egemenliğin bazı yüksek ahlâki prensiplerle —ki bunlar arasında, *lex divina* (ilâhi hukuk), *lex naturae* (tabii hukuk), aklî hukuk ve *devletler hukuku* sayılabilir— ve özel kaidelerle kısıtlanacağını da belirtiyordu (29). Yine Bodin, hususî şahısların yapmış oldukları akitlerin kanunları ihlâl eder mahiyette olamayacakları esasında hareketle, egemen hükümdarların yayınlayacakları kanunların Tanrı'nın ve tabiatın kanunlarını ihlâl edemeyeceğini ve değiştiremeyeceğini ve kralın gerek kendi tebaası, gerek yabancılarla yapmış olduğu antlaşmalarla da (akitlerle) bağlı olduğunu (30) ve bu antlaşmaların da —aynı şekilde— ilâhî kanuna, tabii hukuka, devletler hukukuna ve hattâ milletlerarası kamu düzenine uygun olmaları lâzım geldiğini söylüyordu (31).

Diğer taraftan Vittoria da, Suarez'le birlikte, devletlerin kendi tebaalarına ve diğer devletlere karşı tabii hukuk ve devletler hukuku ile bağlı olduklarını söylemekteydi (32).

Gerçek olan şudur ki, Fransız İhtilâline gelinceye kadar, egemenlik üzerine fikir yürütmüş olanların hiç biri egemenliği devletler hukukunu ortadan kaldıracak şekilde mütalâa etmemişlerdir; esasen bu devrede, egemenlik kavramının devletler hukuku bakımından mahiyeti ve değeri ya hiç göz önünde tutulmamış veya hiç denecek kadar az tutulmuştur (33); egemenlik ile ilgilenen yazarlardan hiçbiri egemenlik nazariyesinin birçok devleti içine alan bir âleme nasıl uygulanacağı hususunu düşünmüyordu (34).

Ancak, bütün bunlara rağmen devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve bu ilişkilerinde devletlerin, tamamen serbest hareket

(28) Bkz. André Gardot, a.g.m., S. 623, 624.

(29) Bkz. André Gardot, a.g.m., S. 624.

(30) Bkz. Alfred Verdross, a.g.m., S. 313.

(31) Bkz. Charles Crozat, a.g.e., S. 217.

(32) Bkz. İlhan Lütem, a.g.e., S. 16.

(33) Bkz. Seha L. Meray, a.g.e., S. 244.

(34) Bkz. J. L. Brierly, a.g.m., S. 25.

edebilme imkânlarını kısıtlayan bir hukukun varlığı da inkâr edilmiyordu.

B) Fransız İhtilâli'nden Birinci Dünya Savaşına kadar olan devre :

1 — *Mutlak Egemenlik nazariyesi* : Fransız ihtilâlcilerinin gayretleri ve fikirlerinin etkisi ile, iç hukuk yönünden olduğu kadar, devletler hukuku açısından da, XIX. asır egemenliğin en aşırı en mutlak şekilde anlaşıldığı devir olmuştur. Egemenlik anlayışı yönünden bu devre, bir yandan devletin dış münasebetlerinde de mutlak egemenliğinden feragat etmeyen, öte yandan gelişen milletlerarası ilişkiler gerçeği karşısında, devletin egemenliğinden fazla veya herhangi bir fedakârlıkta bulunmamasını sağlamak isteyen gayretlerin ifadesidir (35). Bu yönden en büyük gayreti de Alman hukukçularının gösterdikleri şüphesizdir.

Mutlak egemenlik kavramını savunan Alman doktrinine göre egemenlik, devletin kendi iradesi ile kendi yetkilerini tâyin etmesi, yani bulunacağı faaliyetleri serbest surette tesbit edebilme iktidarı, diğer bir ifade ile devlet kudretinin bizzat kendisini tâyin ve tahdit etmek hususunda haiz olduğu yetkidir; kısaca egemenlik, «kompetenz - kompetenz» yetki - yetkisidir (36).

Georg - Wilhelm Hegel, Alman doktrininde egemenliğin mutlak şekilde anlaşılması ve kabul edilmesi yolunda Albert Haenel ile birlikte en faza gayret gösteren yazarlardan biridir.

Hegel «Hukuk Felsefesinin Temelleri» (Grundlinien der Philosophie des Recht) adlı kitabında devlet ve devletler hukuku ile ilgili fikirlerini açıklamaktadır. Ona göre devletler, diğer devletler karşısında tamamen bağımsız ve egemendirler; devletler hukuku antlaşmalara riayet kaidesine dayanır; diğer taraftan milletlerarası ilişkilerde de devletlerin egemenlikleri esas rolü oynadığı için, antlaşmalara riayet, diğer bir deyişle antlaşmaların mecburi olma niteliği, daima ilgili devletlerin iradelerine bağlıdır ve devlet ancak

(35) Bkz. *Seha L. Meray*, a.g.e., S. 245.

(36) Bkz. *Münci Kapani*, a.g.e., S. 168; *Hüseyin N. Kubalı*, *Devlet Ana Hukuku*, I. Cilt, Kısım I; 3. Baskı, İstanbul, 1950, S. 207; bu hususta fazla bilgi için ayrıca bkz. *Marcel de la Bigne de Villeneuve*, a.g.e., S. 395 vd., *Georg Jellinek*, a.g.e., S. 155.

kendi iradesiyle bağlanır, faydalı gördüğü zaman kendi kanununa tâbi olur ve milletlerarası bir sisteme girmek suretiyle iradesini bağlar. Şu halde, kısaca, devletlerarası hukuk düzeni, istediği vakit taahhüt altına girmek ve taahhütlerinden kurtulmak hususunda tamamen serbest olan devletlerin iradesine dayanır (37).

Mutlak egemenlik nazariyesi Almanya'da gelişmiş olmakla beraber, aynı asırda Fransa'da da rağbet görmemiş sayılamaz. Bununla beraber Fransız yazarları, Almanlara kıyasla daha yumuşak görürlüdürler ve bunlardan hiç biri devletler hukukunun devletleri bağlamasının bu hukukun mahiyeti icabı olduğunu inkâr etmez. Meselâ Fauchille egemen bir devletin, hareketlerinin yegâne hâkimi olduğunu fakat mümkün bütün hareketleri yapmakta serbest olmadığını söylerken (38), Le Fur de egemenliği, hukukun yüksek prensibinin sınırları içerisinde kalmak şartıyla ve gerçekleştirmesi gereken müşterek gayeye uygun olarak sırf kendi iradesi ile bağlanmaması veya tahdit edilmesi vasfı olarak izah etmiştir (39).

Diğer taraftan Fransa'da, mutlakiyeti korumak için ortaya atılmış olan mutlak egemenlik nazariyesini, demokratik bir kisveye bü-ründürmek Rousseau'nun işi olmuştur (40). Ancak Rousseau'nun nazariyesinde egemenlik çoklukla iç hukuk yönünden ele alınır, bu bakımdan konumuz dışında kaldığı düşüncesiyle burada bu nazariyeyi incelemekten sakınıyoruz; yalnız şunu belirtelim ki, Rousseau'nun etkisi altında kalan Fransız İhtilâli nazariyesine göre de egemenlik hem millete, hem de devlete aittir (41).

Gerçek olan şudur ki, mutlak egemenlik kavramını devletler hukuku —hattâ sadece hukuk— ile bağdaştırmak zordur; zira az önce gördüğümüz gibi, egemenliğin mutlak olarak kabulü devletlerin dış münasebetlerinde tam bir serbesti içinde olmalarını icap ettirir. Bundan şu netice çıkar ki, devletler, devletler hukuku ile bağlı olmadıkları takdirde egemen addedilecek, bu hukukla bağlı oldukları takdirde ise egemen addedilmeyeceklerdir.

(37) Bkz. Marc St. Korowicz, a.g.e., S. 30, 31; ayrıca bkz. Charles Crozat, a.g.e., S. 94 ve 260.

(38) Paul Fauchille, *Traité de Droit International Public*, T. I, Ié partie, Paix; Paris, 1922, S. 431.

(39) İlhan Lütem, a.g.e., S. 28'den naklen.

(40) İlhan Lütem, a.g.e., S. 21.

(41) Bkz. İlhan Lütem, a.g.e., S. 23; Rousseau'nun nazariyesi hakkında geniş bilgi için bkz. Marcel de la Bigne de Villeneuve, a.g.e., S. 330 vd.

İşte mutlak egemenlik kavramına taraftar olan yazarlar bu bağdaşmazlığı ortadan kaldırmak amacı ile Almanya'da *auto-limitation* nazariyesini ortaya atmışlardır.

Jhering'in ortaya attığı ve Jellinek'in geliştirdiği *auto-limitation* nazariyesine göre, mutlak egemen bir iradeye sahip olan ve dolayısıyla kendi yetkilerini kendisi tayin eden devlet, kendi yaratmış olduğu hukuka bizzat kendi iradesi ile riayet eder. Aynı şekilde kendisinin de içinde bulunduğu devletlerarası toplumun hukukuna da yine bizzat kendi iradesi ile kendisini uymağa mecbur tutar. Esasen Jellinek iç hukuk - devletler hukuku ayırımı yapmaz ve devletler hukukunun, ülke sınırları dışında hareket eden devlete yüklenen objektif bir hukuk olduğunu söyler (42).

Esasını kısaca belirttiğimiz *auto-limitation* nazariyesinin ne kadar şiddetli tenkidlere mâruz kaldığı malûmdur (43).

Ancak gerek *auto-limitation* nazariyesi, gerek bu nazariyeye yöneltilen tenkidler ve bunların değerleri, esasında devlet kudretinin iç hukuk yönünden kısıtlanması meseleleriyle ilgilidir ve bu bakımdan burada —etüdümüzün mahiyeti icabı— üzerinde fazla durmamızı icap ettirir.

Almanya'da mutlak egemen devletlerin, devletler hukukuna uyması *auto-limitation* nazariyesiyle sağlanmaya çalışılırken, Fransa'da aynı gaye ile esas haklar nazariyesi ortaya atılmıştır.

Temelini toplumsal sözleşme tezine dayandıran ve devletlerin de milletlerarası topluma girmeden önce bir takım haklara sahip olduklarını iddia eden esas haklar nazariyesine göre devletler birbirlerinin haklarına saygı göstermek şartıyla bu haklarını serbestçe kullanabilirler. Toplumsal sözleşmeden doğan milletlerarası toplum içinde, birbirlerinin esası haklarına uymak zorunluğu üyelerin hareket serbestisini kısıtlamakla beraber onların egemenliğine halel getirmez (44).

(42) *Auto-limitation* nazariyesi hakkında fazla bilgi için bkz. Georg Jellinek, a.g.e., S. 147 vd.; Marcel de la Bigne de Villeneuve, a.g.e., S. 408 vd.; ayrıca bkz. Wiktor Sukdennicki, a.g.e., S. 181 vd.

(43) Bu tenkidler için bilhassa bkz. Marcel de la Bigne de Villeneuve, a.g.e., S. 408 vd., özellikle S. 420.

(44) Bkz. Erich Kaufmann, *Règles Générales du Droit de la Paix*; R.d.C., 1935/IV, T. 54, S. 574.

Esas hakları her yazar kendi görüş açısından tasnif etmiştir. Bu hususta bir fikir vermek için A. Pillet'nin tasnifini belirtmek istiyoruz. Pillet, teferruata ilişik hususlar bir yana, bütün doktrinlerde ifade edilen esas hakların beşe irca edilebileceğini söylemekte ve varlığını koruma, bağımsızlık, eşitlik, karşılıklı saygı ve ticaret haklarını devletlerin esas hakları olarak saydıktan sonra, bunları da «egemenlik» ve «milletlerarası ticarete iştirak» olmak üzere iki büyük grupta toplamaktadır (45).

Buna rağmen esas haklar nazariyesi de en az auto-limitation nazariyesi kadar tenkid edilmiştir. Bu tenkidleri şöyle özetleyebiliriz: Bu nazariye bir fasit daireye müncer olmaktadır; zira objektif bir devletler hukukunun varlığını ispat için, esasen böyle bir hukuka tâbi olan cemiyette var olabilecek sübjektif haklara baş vurmaktadır; bu durumda egemen devletler arasında gerçek bir devletler hukukunun varlığı izah edilemez, çünkü devletlerin bazı haklarının varlığını kabul edebilmek için önce onlara vücut veren bir devletler hukukunun varlığı ispat edilmek gerekir (46).

Bütün uzlaştırmacı görüşlere rağmen, egemenliğin açıklamaya çalıştığımız mutlak şekilde anlaşılmasının, devletler hukukunun gelişmesine gerek doktrinde, gerek tatbikatta büyük engel teşkil ettiği şüphesizdir; zira devletler mutlak egemen oldukları sürece — mutlak egemenliğin mahiyeti icabı — devletler hukuku kaidelerine ve bu arada birbirleriyle akdettikleri antlaşmalara dahi uyup uymamakta tamamen serbest olacaklardır.

2 — *Mutlak egemenlik nazariyesine karşı tepki*: Egemenliğin mutlak şekilde kabul ve müdafaa edilişi XIX. asırda Alman İmparatorluğunun siyasetine de uygun geldiği ve Fransa'da da taraf bulunduğu halde, şiddetli tenkidlere konu olmakta gecikmemiştir.

Auto-limitation ve esas haklar nazariyelerinin yetersizlikleri bir yana, bilhassa 1815 Viyana Kongresi ile başlayan ve hemen bütün bir yüzyıl bir denge meselesi şeklinde devam ederek 1919 yılın-

(45) A. Pillet, Recherches sur les droits fondamentaux des Etats dans l'ordre des rapports internationaux; Revue Générale de Droit International Public, 1898 (İlhan Lütem, a.g.e., S. 49'dan naklen).

(46) Nicolas Politis, Le problème des limitations de la souveraineté et la théorie de l'abus des Droits dans les rapports Internationaux; R.d.C., 1925/I, T. 6, S. 15; tenkidler için ayrıca bkz. Jean Devaux, Traité Élémentaire de Droit International Public; Paris, 1935, S. 12 vd.

da ilk semerelerini veren milletlerarası teşkilatlanma fikirleri ve bunların etkisi ile devletlerin aralarında gruplaşmaya başlamaları bir yandan ve XVII. ve XVIII. yüzyıl Tabii Hukuk Mektebinin ortaya atmış olduğu ferdiyetçi doktrinin etkisi altında insanların devletten önce ve ona üstün olarak sahip oldukları bir takım tabii haklara riayet prensibi diğer yandan, devletlerin gerek iç ve gerek dış işlerinde egemenliklerine mutlak bir şekilde bağlı kalamıyacakları gerçeğini ortaya koymuştur.

Öte yandan mutlak egemenlik nazariyesine karşı tepkinin doğmasında, modern devletler hukukun, eskisinden farklı olarak sadece harpleri ve istilaları önlemek için bir korunma aracı olması değil, fakat günden güne gelişen ekonomik ve sosyal ilişkileri düzenleyici rolünün kabul edilmeye başlanması da etkili bir rol oynamıştır.

İşte bütün bu gerçekler sonucunda bir çok yazar mutlak egemenlik kavramını şiddetle tenkide başlamıştır ki, bunlardan bazılarını belirtmekte fayda vardır (47) :

Pasquale Fiore, milletlerarası topluluğun varlığı dolayısıyla devletlere ancak kısıtlanmış bir bağımsızlık tanınması gerektiğini söyler (48); A. Pillet de aynı görüşten hareketle, mutlak bağımsızlık fikrinin tamamen sübjektif ve bunun neticesinde hudutsuz olduğundan milletlerarası topluluğu tehlikeye düşüreceği ve gerek fertler, gerek devletler arasında bir hukukun varlığının inkârına sebep olacağı düşüncesindedir (48). Pillet, devlet egemenliğinin kısıtlanması konusunda şöyle der : «Birbirlerine zıt ana prensipler arasında mücadele mevcuttur : Devletin partikülerizmi, yani hâkimiyeti ve milletlerarası cemiyet, yani milletlerarası münasebetlerin icap ve zaruretleri. Devletler hukuku uzlaştırıcı hukuk rolünü oynayacaktır. Bazen muvazi fonksiyonlar hiç bir çatışmaya meydan vermeden birlikte istimal edilebilirler, böylece, denizlerin serbestliği uzun zamandanberi herkes tarafından kabul edilmiş bir prensiptir. Diğer bir devletin aynı mahiyette veya farklı bir fonksiyonu ile çatışma olduğu takdirde bir fedakârlık yapılmak lâzımdır. İki menfaatten hangisi diğerine tefevvuk edecektir? Ne biri, ne diğeri. Her iki men-

(47) Bu tenkidler için bkz. İlhan Lütem, a.g.e., S. 55 ve aynı sayfada belirtilen yazarlar; ayrıca Nicolas Politis, a.g.m., S. 15, 16 ve Wiktor Sukiennicki, a.g.e., S. 135 vd.

(48) İlhan Lütem, a.g.e., S. 29'dan naklen.

faatin, karşılaşan iki hâkimiyetin fedakârlık nispetleri mütenasip olacaktır. İki hâkimiyetten, iddiası, mükellefiyetlerinin ifası yolunda fonksiyonlarını istimâl bakımından, en önemli menfaate istinad eden lehine bir tercih yapmak doğru olur» (49). Bu Pillet'nin aşağıdaki formülle ifade ettiği «Asgari Fedakârlık Kanunu» dur : «Devletler, karşılıklı münasebetlerinde, herbirinin hâkimiyetinin istimalini teminat altına almalıdırlar ve ihtilâf halinde, en fazla tehlide mâruz bulunan umumî menfaat lehinde bir tercih yapmaya rasyonel bakımdan mükelleftirler» (50).

Diğer taraftan Hollanda'lı Prof. Krabbe da, devletin en üstün hukukî teşkilât olmadığını ve evrensel bir hukukî düzenin var olduğunu, bu hukukî düzenin devlet sınırlarını aştığını iddia ederek, mutlak egemenlik kavramının reddi neticesine varmaktadır (51).

C) Birinci dünya savaşından günümüze kadar olan devre :

Birinci dünya savaşına gelinceye kadarki devrede, egemenlik kavramı doğrudan doğruya bir tenkide mâruz kalmamış, bu yönden tenkidler, yukarıda belirttiğimiz gibi, daha çok mutlak egemenlik kavramına karşı olmuştur. Bu sebepten içinde bulunduğumuz asrın başlarında doktrinde bir yandan mutlak egemenliği şiddetle tenkid, diğer yandan da eski egemenlik kavramını zamanın gerçekleriyle bağdaştırma gayretleri görülmektedir.

Ancak birinci dünya savaşından sonradır ki, mutlak egemenlik anlayışının reddedilmesi hususunda, hemen bütün yazarlar fikir birliği yapmışlar (52) ve bunun yanı sıra egemenliğin de terkedilmesi hususunda kuvvetli bir cereyan doğmuştur.

(49) Charles Crozat, a.g.e., S. 319'dan naklen.

(50) Charles Crozat, a.g.e., S. 319'dan naklen.

(51) Fazla bilgi için bkz. Charles Crozat, a.g.e., S. 338, 339.

(52) Ancak hemen belirtelim ki, Birinci Dünya Harbinden sonra Nasyonal Sosyalist Almanya'da mutlak egemenlik görüşüne önem verildiği gibi, bugün de Sovyet hukukçularının bu görüşe taraf oldukları söylenebilir; bu sonunculara göre «Sovyet ilmi, egemenliğin kendi kendine, müstakilen karar verebilme yetkisi şeklindeki anlaşılışına gerekli değeri vermekte ve onu (egemenliği), devletin bağımsızlık ve hürriyeti için savaşta bir silâh olarak müdafaa etmektedir». Bu hususta bkz. Chakste Mintants, Soviet concepts of the State, International Law and Sovereignty; American Journal of International Law, No: 1, 1949 S. 21 - 36; Serge Krylov, Les notions principale du Droit des Gens (La doctrine Soviétique du Droit International); R.d.C., 1947/I, T. 70, S. 415 - 476; ayrıca bkz. Marc St. Korowicz, a.g.e., S. 34 vd.

Bununla beraber, egemenliği tamamen terketmeye gönülleri razı olmayan yazarlar da yok değildir.

Doktrindeki bu ikili durum karşısında, günümüzdeki egemenlik anlayışını, bu iki doktrini ayrı ayrı ele alarak incelemek istiyoruz.

1 — Egemenliğin muhafaza edilmesine taraftar olan doktrin : Birinci dünya savaşından sonra dahi, birçok yazar egemenlik kavramını savunmuş ve muhafazası lehinde fikirler ileri sürmüştür. (53).

Egemenliğin korunması lehinde fikir yürüten bütün yazarların görüşlerini ayrı ayrı belirtmemize imkân olmadığından, burada egemenliğin aşırı taraftarlarından G. Andrassy'nin görüşlerine, bu doktrin hakkında bir fikir vermek için, kısaca yer vermek istiyoruz.

Andrassy'ye göre ünlü bilginlerin aksi fikirlerine rağmen doktrinin çoğunluğu gerek terim, gerekse kavram olarak egemenliği muhafazaya taraftar olduğu gibi diplomasinin ve içtihadın bir kısmının görüşü de bu yoldadır (54). Andrassy egemenliğin ancak hukuk kaidelerine dayanabileceğini, aksi takdirde hukukî bir kavram sayılamayacağını ve her hukuk kaidesi bir tahdit gerektirdiğinden egemenliğin hukuk tarafından tesbit edildiği ve onun hükümlerine tâbi olduğu takdirde, sırf hukuk bakımından dahi tamamen hudutsuz sayılamayacağını söyledikten sonra, kavramın tamamen terkini istemenin çok ileri gitmek olacağını belirterek nisbî egemenlik kavramını ortaya atmakta (55) ve egemenliğin nisbîliğini şöyle açıklamaktadır : «Hukuk, değişik şahıslar veya değişik şahıs grupları arasındaki ilişkileri düzenlemek için mevcuttur. Süjelerin çok sayıda olması menfaatlerin, emellerin ve iddiaların birbirinden ayrı olması sonucunu doğurur. Hukuk karşılıklı menfaat sahalarını sınırlaya-

(53) Bu hususta bkz. **Georges Andrassy**, *La souveraineté et la Société des Nations*; R.d.C., 1937/III, T. 61, S. 637 - 726; **Jules Basdevant**, *Règles Générales du Droit de la Paix*; R.d.C., 1936/IV, T. 58, S. 471 - 692; **Arrigo Cavaglieri**, *Règles Générales du Droit de la Paix*; R.d.C., 1929/I, T. 26, S. 309 - 585; **J. M. Yepes**, *Les problèmes fondamentaux du Droit des Gens en Amérique*; R.d.C., 1934/I, T. 47, S. 1 - 143.

(54) **Georges Andrassy**, a.g.m., S. 655

(55) **Georges Andrassy**, a.g.m., S. 659.

rak bütün bu temas ve anlaşmazlıkları düzene koyar. Diğer bütün hukukî kavramlar gibi egemenlik kavramı da nisbî anlamında kabul edilebileceği gibi, başka şekilde de anlaşılamaz» (56).

Andrassy bu düşüncesinin doğruluğunu ispat etmek için egemenliği, mutlak addedilen diğer bazı kavramlarla karşılaştırıyor ve bu konuda kamu hukukundaki kişi hürriyetini ele alıyor: «Terim olarak ve kavramı işlemiş olan bazı düşünce çeşitleri, hürriyetin mahiyetinin mutlaklığını savunurlar; bununla beraber hiç kimse hürriyetin nisbî olduğunu ve kamu, ceza, medenî —ve diğer— hukuklar tarafından tahdit edilmiş bulunduğunu bilmemezlikten gelemeyiz.

Ananevi tarifinde mutlak bir mahiyet arzeden mülkiyet için de aynı şeyler söylenebilir: Hiç şüphesiz mülkiyet birçok bakımlardan kısıtlanmıştır ve hiç kimse onu terketmeyi aklından geçirmez» (57).

Zamanımızda egemenliği terketmeye razı olmayan yazarların hemen hepsi, egemenliğin mutlak ve hudutsuz bir kavram olarak değil, fakat hukukî daha doğrusu hukuk tarafında sınırlandırılması mümkün bir kavram olarak kabul edilmesini ileri sürerler (58).

Bu hususta Fauchille'in, geride bahsetmiş olduğumuz, egemenlik hakkındaki fikri bu görüşe taraf olan yazarların fikirlerinin bir özeti sayılabilir: «İç veya dış yönden egemenlik, ona sahip olan devletin üstünde, devlete hâkim hiç bir şahsın bulunmadığını ifade eder, fakat devletin her dilediğini yapabileceğini hiç bir şekilde ifade etmez; egemen bir devlet hareketlerinin yegâne hâkimidir, fakat yapılması mümkün bütün hareketleri yapmakta serbest değildir» (59).

Egemenlik taraftarı olan yazarların kısıtlanmış bir egemenliği kabul etmelerinde gerçeklerin rolü büyüktür, ancak egemenliğin bu

(56) Georges Andrassy, a.g.m., S. 660'dan naklen.

(57) Georges Andrassy, a.g.m., S. 660'dan naklen; ayrıca bkz. Erich Kaufmann, a.g.m., S. 359. Egemenliği hürriyet ile kıyaslayan yazarlardan biri de Gabriel Tarde'dir; ona göre, fertler için hürriyet ne ise, milletler için egemenlik de aynı şeydir: Nicolas Politis, a.g.m., S. 20'den naklen; aynı mahiyette, Edip F. Çelik, Milletlerarası Hukuk; İstanbul, 1962, S. 217.

(58) Bu fikir için bkz. Georges Andrassy, a.g.m., S. 657 vd.; Erich Kaufmann, a.g.m., S. 355 vd.; Cemil Bilsel, a.g.e., S. 123.

(59) Paul Fauchille, a.g.e., S. 431.

şekilde anlaşılmasının ne derece doğru olduğunu, egemenliği tamamen terketmek isteyen yazarların görüşlerine temasla belirtmek istiyoruz.

2 — *Egemenliği rededen doktrin* : Egemenliğin tamamen terk edilmesini isteyen doktrin, bilhassa ikinci dünya savaşından sonra fazlasıyla taraf bulmuştur; ancak bu doktrinin öncülerine daha XX. yüzyılın başından itibaren rastlanır.

Sınırlandırılmış bir egemenlik anlayışının karşılaştığı ilk ve kaçınılmaz tenkit şu olmuştur : Egemenlik mutlak, kesin bir kavramdır, ne daha fazla, ne daha eksik olması mümkün değildir. Egemenlik sınırlandırılmışsa, artık egemenlikten bahsedilemez, zira egemenlik mahiyeti icabı kısıtlanmaya müsait değildir. Sınırlı egemenlik artık bağımlılık demektir (60).

Öte yandan hürriyet ile egemenliğin birbiriyle mukayese edilmesi de tenkid edilmiştir. Bu hususta Politis şöyle demektedir : «Bir hareket serbestisini ileri süren, bu serbestinin mer'i hukuk düzeni tarafından tanınmış olduğunu isbat zorundadır. Buna karşılık bir hareketi meşru göstermek için egemenlik ileri sürüldüğü zaman, isbat külfeti tersine döner; zira bu halde, dilediği gibi hareket etme hakkının varlığı iddia edilmektedir; bunun aksini ancak bu hakkın tahdide tâbi tutulduğunu iddia eden taraf isbat mecburiyetindedir, diğer bir deyimle, egemenlik kavramı ile kanunilik rejiminden uzaklaşılmasına karşılık, hürriyet fikri ile bu rejime yaklaşılmaktadır» (61).

Egemenliğin hararetli muhasımlarından biri de Prof. Georges Scelle'dir. Prof Scelle devlet egemenliğinin hukuk mantığına aykırı olduğunu belirttikten sonra egemenliğin mutlak mahiyette bir kavram olup, bir ferde her istediğini yapmak ve dolayısıyla iradesini diğer fertlere zorla kabul ettirmek kudretini tanıdığını söyler. «Şu halde bu mutlak kudret fiiliyatta bir cemiyet içinde mevcut değildir; çünkü insan kudreti muhitin yapmış olduğu mukavemetlerle daima tahdit edilmiştir; kaldı ki, kavram hukuk ile de bağdaştırılmaz. Filhakika biliyoruz ki (objektif) hukuk, iradesi altında bulunan cemiyete ve bu cemiyetin bütün üyelerine kendisini kabul ettirir; egemen olan yalnız hukuktur.

(60) Nicolas Politis, a.g.m., S. 18; aynı mahiyette Charles Rousseau, L'Indépendance de l'Etat dans l'ordre international; R.d.C., 1948/II, T. 73, S. 196.

(61) Nicolas Politis, a.g.m., S. 21'den naklen.

Kendisini egemen addeden her hukuk süjesi hukuka isyan etmiş ve onu reddetmiş sayılır. Ananevî doktrinin egemenlik kavramını değişik bir şekilde telâkki ettiği doğrudur. Bu doktrin, kendi yetkileri dahil, yetkiler tâyin ve tavsif etmek kudretini haiz olan fertleri egemen addeder.

Böylelikle egemenlik, yetkinin yetkisi olur (Kompetenz - kompetenz). Fakat bu anlayış şekli de hukukla kabili telif değildir; çünkü yetkinin tâyini de ancak (objektif) hukuka tevfikân istimal edilebilecek olan içtimâî bir fonksiyondan başka bir şey değildir.

Egemenlik kavramına, yetkiler yetkisi kavramı muadil addedilse dahi onun tek bir şahsa veya tek bir vücutta ve tek bir cemiyet içinde olabileceği görülür. Filhakika aynı bir cemiyet içerisinde beraberce yaşayan iki egemenlik tasavvur edilemez. Aksi takdirde bunlar ihtilâfa düşerler ve her biri egemen kalabilmek için diğeri-nin yetkisinin tâyin edici kuvvetine (pouvoir déterminateur) mâlik olmaya çalışır.

Fakat egemenliği cemiyetler arası bir muhitte tasavvur etmek de imkânsızdır. Birbirine komşu ve biri diğeri ile münasebette olan iki cemiyet mevcutsa, hiç birinde egemenlik mevcut olamaz; çünkü bu münasebetlerin kaidesini tesis edebilmek için, yetkilerin müsterek bir tâyin kıstası (dénominateur commun) mevcut olmalıdır. Şu halde bugün, hiçbir siyasî cemiyet yalnız başına değildir ve binaenaleyh hiçbir insan cemiyetinde, kayıtsız şartsız yetki sahibi hukuk süjeleri mevcut olamaz. Şayet egemenlik varsa bu ancak bütünü ile ele alınan insanlık cemiyetinde vardır.

Demek oluyor ki, egemenlik objektif hukuk, hukuk süjesi kavramları ile telif edilemez» (62).

Bugün egemenliğe karşı olanlar, itirazlarının özelliklerine göre şu şekilde gruplanabilirler (63) :

— Egemenliği, kurdukları ilmi sistem ile uyuşmadığı için red edenler. Bunlar arasında Duguit, Kelsen, Krabbe belirtilebilir.

— Egemenliği devletler hukuku ile uyuşmadığı için red edenler.

(62) Georges Scelle, Précis du Droit des Gens; 1932, S. 80 vd. İlhan Lütem, a.g.e., S. 83, 84'den naklen; ayrıca bkz. Georges Scelle, Règles Générales du Droit de la Paix; R.d.C., 1933/IV, T. 46, S. 371 - 373.

(63) Bkz. Georges Andrassy, a.g.m., S. 650 vd.

— Egemenliği, ne demek olduğunu kat'iyetle tesbit etmenin mümkün olmadığı iddiası ile red edenler.

— Devletlerin birbirlerine olan bağılıkları gerçeği karşısında devletlerin egemenliklerinden bahsetmenin, hiç bir şekilde gerçeğe dayanmayan bir faraziye müdafaa etmek olacağını iddia ederek egemenliği red edenler.

— Nihayet siyasî yahut menfaatçi fikirler sebebiyle egemenliği red edenler.

Biz burada egemenlik kavramına karşı ve taraf olan görüşler hakkında bir kıymet hükmüne varmak istemiyoruz; bunu, daha iyi anlaşılması için, egemenliğin günümüzde milletlerarası teşekküller karşısında arzettiği durumu da inceledikten sonra, son kısımda yapmayı daha faydalı buluyoruz.

Ancak burada şunu belirtmekle yetinelim ki, günümüzde fertler için olduğu kadar, devletler için de mutlak bir hareket serbestisinden bahsetmeye imkân yoktur. Çağdaş sosyal olaylar, milletlerarası ilişkilerin gittikçe çoğalması istikametinde seyretmektedir; bu ilişkiler arttıkça, medeniyet ilerlemekte, fakat aynı oranda da milletlerin hürriyetlerinde bir azalma görülmektedir.

Bugün doktrinde umumî kanaat olarak egemenlik, daha doğrusu devletin egemen olması, devlet kudretinin devletler hukuku tarafından yaratılan vecibelerle kısıtlanmış, mutlak kudret olmaktan çıkmış, diğer devlet ve milletlerin haklarından doğan ve milletlerarası mes'uliyet prensibi ile müeyyidelendirilen sınırlandırmalara muhatap olmuş bir iktidar, kısaca devletlerin egemen olmaları, kendilerine hukuk tarafından tanınmış olan yetkileri serbestçe kullanabilmek iktidarına sahip olmaları şeklinde kabul edilmektedir (64).

(64) Aynı mahiyette *Nicolas Politis*, a.g.m., S. 18; *Edip F. Çelik*, a.g.e., S. 217.

İKİNCİ KISIM

DEVLETLERİN EGEMENLİĞİ VE MİLLETLERARASI TEŞEKKÜLLER

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK

Etüdümüzün Giriş Kısmında, bugün milletlerarası teşekküllerin varlıklarının inkâr edilemeyeceğini ve bu teşekküllerin kurulmalarıyla devletlerin egemenliğinde meydana gelen sınırlandırılmaların kabul edilmesi gerektiğini belirttik ve Birinci Kısımda da doktrinin egemenlik hakkındaki görüşlerini açıklamaya çalıştık. Bu Kısımda ise egemenlik sınırlamalarını tatbikattan örnekler vererek açıklamaya çalışacağız. Ancak bu açıklamalara geçmeden önce üzerinde durulması gereken bazı meseleler vardır :

Kanaatimizce devletler hukuku, gerçek varlığını devletlerin birbirlerine olan ihtiyaçlarından doğan bağılıklarına borçludur. Devletler birbirlerine ihtiyaç hissettikleri içindir ki, aralarında bir takım düzen kaidelerine uymaya kendilerini mecbur saymakta ve yine bu ihtiyaç sebebiyledir ki, egemenliklerine rağmen, aralarında bir takım teşekküller kurarak ihtiyaçlarını müştereken tatmine çalışmaktadırlar.

Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin veya daha doğru bir deyişle, devletler hukukunun tarihî gelişimine bakılacak olursa, egemenliğin sınırlandırılması yönünden belli başlı iki safha görülür : Antlaşmalar safhası, milletlerarası teşekküller safhası.

Devletler, diğer devletler ile antlaşmalar akdetmeye başladıkları andan itibaren, mutlak egemenlik taraftarlarının aksi görüşlerine rağmen, egemenliklerinin sınırlandırılmasına razı olmaya başlamış sayılırlar; zira yapılan antlaşma âkit tarafları bağlar. Her ne kadar antlaşmaları devletler kendi rızaları ile aktediyorlarsa da, antlaşmalar devletlerin birbirlerine olan ihtiyaçlarının belirtisidir; hiç bir devlet «otarşik» değildir, nasılkı cemiyete dahil bir fert ce-

miyetten ayrı, kendi başına yaşayamazsa, milletlerarası topluluğa dahil bir devlet de kendi başına diğer devletler ile ilişkiler kurmaksızın yaşayamaz (65). Bu sebeple önceleri, devletler ihtiyaçlarını karşılıklı antlaşmalar aktederek, tatmin etmeye çalışmışlardır.

Devletler hukukunda antlaşmalar safhası uzun bir devri kapsar. 1815 Viyana Kongresi'ne gelinceye kadar, milletlerarası antlaşmalar karşılıklı iki devlet arasında aktedilmekten ileri gidememiş ve milletlerarası ilişkiler de muhafazakâr diplomasi kanallarını aşamamıştır. Hatta XX. yüzyılın başına gelinceye kadar gerçek anlamında çok taraflı antlaşmaların varlığı dahi iddia edilemez.

Devletler hukukunda ikinci safhada ise devletler arasındaki ilişkilerin daha çok arttığı ve devletlerin daha sıkı bir işbirliğine doğru müstereklen ulaşmak istedikleri görülür.

İlk zamanlar tamamen teknik ve idarî gayelerle kurulmalarına ihtiyaç hissedilen milletlerarası teşekküllerin, harbi önleme fikirleri ortaya çıktıktan ve bilhassa harbin zararları görüldükten sonra siyasî alanda da kurulmaları lüzumu belirmiştir. Diğer taraftan bugün tekniğin ilerlemiş, ekonomik düşüncelerin değişmiş olması sebebiyle milletlerarası teşekküllerin bu alanlarda daha çok geliştiği şüphesizdir.

Bunlardan başka, bugün fertlerin korunması da sadece devlete bırakılmamakta ve bu koruma bazı milletlerarası teşekküller ve makamlar aracılığıyla da sağlanmaya çalışılmaktadır; böylece devlet bazı milletlerarası mahkemelerin kararlarına da uymaya mecbur tutulmaktadır ki, bunun devletler hukuku tarihçesinde yukarıdakilerden ayrı üçüncü bir devreye giriş olarak kabulü mümkündür. Bu yeni devrede devlet kendinden üstün bir otoriteye riayet etmeye rıza gösterecektir.

Bugün devlet kudretinin muhtevasını teşkil eden yetkiler çok sayıda artmış ve ferdiyetçi doktrinin etkisiyle ferdin refahının sağlanması gayesi ön plâna alınmıştır. Devlet kişinin refahını sağlayabilmek için hemen her konu ile alakalanmakta ve fertleri ilgilendiren her meseleyi halletmek hususunda kendisini vazifeli saymaktadır. Hatta, milletlerarası teşekküllerin kurulmasındaki ana gayenin de yi-

(65) Aynı mahiyette *Nicolas Politis*, a.g.m., S. 22.

ne ferdi korumak olduğunu kabul etmek yanlış olmaz sanırız. Nitekim bugünün en büyük milletlerarası teşekkülü Birleşmiş Milletlerin kurucu antlaşmasının ilk cümlesi «... harp belâsından geleceğin nesillerini korumaya... azmetmiş Birleşmiş Milletler halkı... milletlerarası bir teşkilât kurmuşlardır» şeklindedir.

Hemen bütün milletlerarası teşekküller, doğrudan doğruya veya dolayısıyla ferdi ilgilendirmektedir. Bugün dünya devletleri arasında kurulmuş teşekküllerin sayısı 150'yi aşmaktadır (66) ve bunların büyük çoğunluğu doğrudan doğruya ferdi ele almakta ve onun refahını temin şartlarını aramaktadır.

Şurası muhakkaktır ki, bugün bütün ideoloji farklarına rağmen dünya bir bütün olma yoluna gitmektedir. Devletler tamamen birbirlerine bağlı durumdadırlar; ancak bu bağlılık belli bölgelerde veya daha geniş bir ifadeyle aynı kıtada bulunan devletler arasında kolaylıkla kurulabildiği halde, ayrı kıtalarda bulunan devletler arasındaki ideoloji farklarının varlığı, bu bağlılığın kolayca kurulmasını engellemektedir. Bütün iyi niyetlere rağmen bu ideoloji farkları, hemen bütün dünya devletlerinin üye bulunduğu — yegâne teşkilât olan — Birleşmiş Milletler Teşkilâtının işleyişini zorlaştırırken, aynı bölgelerde veya kıtalarda bulunan devletler arasında daha sıkı bir işbirliğine dayanan teşekküllerin kurulmasına da yardım etmektedir.

Bu bakımdan milletlerarası teşekküller aracılığı ile devletlerin egemen olmalarının sınırlanması meselesinde, teşekkülleri iki ana gruba ayırmak faydalı olur : Evrensel teşekküller, kıtasal veya bölgesel teşekküller.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, evrensel teşekküllerde, üyelerin fazlalığı devletlerin egemenliklerini bir bakıma korumalarına yol açarken, bölgesel teşekküllerde, bunların devlet - üstü (supranational) özellikleri gittikçe önem kazanmakta ve dolayısıyla üyelerin egemenliklerini gittikçe terketmeye razı olmalarına yol açmaktadır.

Ancak şunu hemen belirtmek yerinde olur ki, bütün bölgesel teşekküllerde bu nitelik galip değildir; bu, bilhassa Avrupa Kıta-

(66) Bugün mevcut milletlerarası teşekküllerin bir listesi için bkz. **Roger Bloch - Jacqueline Lefèvre**, *La fonction publique internationale et européenne*; Paris, 1963, S. 199 - 207.

sındaki teşekküllerde görülmektedir ki, bunun nedenlerine ileride temas edeceğiz.

Bütün bu saydığımız hususları göz önünde tutarak, egemenliğin milletlerarası teşekküller tarafından sınırlandırılmasını tatbikattan vereceğimiz örneklerle açıklamaya çalışacağımız bu kısmı, bundan sonra üç ayrı bölüme ayırıyoruz :

1. Bölümde; evrensel teşekküllerde üye devletlerin egemen olma durumlarını,

2. Bölümde; bölgesel teşekküllerde ve özellikle devlet - üstü (supra - national) niteliğe sahip görünüşlü teşekküllerde devletlerin egemen olmalarını ve

3. Bölümde de; yukarıda temas ettiğimiz ferdiyetçi doktrinin etkisiyle, ferde milletlerarası alanda bazı haklar tanınması ve bu hakların korunması karşısında devletlerin egemenliğinin nasıl ve ne derece sınırlandırıldığını inceleyeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

EVRENSEL TEŞEKKÜLLERDE DEVLETLERİN EGEMENLİĞİ

Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1815 Viyana Kongresi'nden sonra, milletlerarası teşkilatlanma fikirleri geniş ölçüde benimsenmiştir. Ancak, bilhassa XIX. asrın ikinci yarısından sonra gelişen milletlerarası teşekküller, daha çok teknik ve ekonomik alanlarda işbirliğini sağlayacak nitelikte olduklarından, siyasî alanda bunlara paralel bir teşekkülün varlığını görebilmek için birinci dünya savaşının sonunu beklemek icap etmiştir.

Bununla beraber XIX. asrın içinde siyasî işbirliği alanında gerçekleştirilmiş olan Avrupa Konseri'nin de milletlerarası bir teşekkül olarak kabulü ve dolayısıyla Konser'e dahil devletlerin egemenliklerinin bazı yönlerden kısıtlanmış olduğu fikri akla gelebilir ve bunun böyle olduğunu ileri süren yazarlar da yok değildir (67). Ancak, kanaatimizce, Avrupa Konseri'nin milletlerarası bir teşekkül olarak kabul edilmemesi gerekir; zira Konser, daha çok büyük devletler arasında ve onların menfaatlerini uzlaştırmak

(67) Meselâ *Stanley Hoffmann*, *Organisations Internationales et Pouvoirs Politiques des Etats*; Paris, 1954, S. 21 vd.

için kurulmuş gerçek bir teşekkülden çok, icap eden hallerde dış işleri bakanlarının katıldığı kongreler mahiyetinde olmaktan ileri gidememiştir (68).

Bu sebeple, milletlerarası alanda siyasî işbirliğini sağlama amacı ile kurulan ilk teşekkülün Milletler Cemiyeti olduğunu kabul etmek icap eder.

Aşağıda önce Milletler Cemiyeti'nde egemenlik sınırlandırmalarını kısaca inceledikten sonra özellikle günümüzde, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının varlığı dolayısıyla devletlerin egemenliğinde görülen sınırlandırmaları inceleyeceğiz.

A) *Milletler Cemiyeti'nin devlet egemenliğine etkisi :*

Milletlerarası teşkilâtlanma fikirlerinin geçmişi çok eski olduğu halde, siyasî alanda işbirliğini sağlama amacını güden bir teşekkülün kurulması ancak 10/Ocak/1920 tarihinde mümkün olmuştur. Bilindiği gibi bu tarihte, birinci dünya savaşına son veren antlaşmalar sırasında kaleme alınan ve bütün dünya devletlerinin katılabileceği siyasî bir milletlerarası teşekkül kuran Milletler Cemiyeti Misakı yürürlüğe girmiştir.

Milletler Cemiyetinin kurulmasında, harbin etkisinin büyük olduğu şüpheşizdir; zira o zamana kadar, teknik mahiyette teşekküller kurarak işbirliğinde bulunmaya razı olan devletler, egemenliklerinden büyük bir fedakârlığı gerektirecek milletlerarası bir teşekkül kurmaya yanaşmamışlardır. Birinci dünya harbinin acı tecrübesidir ki, devletlere harbin zararlarını göstermiş ve dünya üzerinde sulhü sağlamak için sadece teknik alanlarda değil, fakat siyasî alanda da işbirliğinde bulunmaları gerçeğini kabul etmelerine ve egemenliklerini tamamen kaybetmemek için, onun bazı yönlerden sınırlandırılmasına rıza göstermelerini sağlamıştır.

Misâkın Dibâcesinde, Cemiyetin ana gayesinin «Milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve milletlerarası barış ve güvenliği sağlamak» olduğu belirtilmekte ve bunun için de harbe baş vurmamak hususunda bazı vecibeler kabul etmenin, milletlerarası münasebetlerin alenî olmasının, adaleti hükümran kılmanın ve nihayet devletler hukuku hükümlerine ve antlaşmalara riayet etmenin lüzumuna işaret edilmekteydi.

(68) Aynı görüş için bkz. *Seha L. Meray, Devletler Hukukuna Giriş*, C. II; ikinci baskı, Ankara, 1962, S. 136.

Milletler Cemiyeti'nin, üyelerinin egemenliklerine hâlel getirip getirmediği meselesinde yazarlar fikir birliği yapamamışlar, bazıları egemenliğin hiç bir şekilde kısıtlanmış sayılamıyacağını iddia ederlerken, diğerleri aksi görüşü savunmuşlar ve bu arada her iki tezin sentezini, yani egemenliğin üye devletler ile Cemiyet arasında paylaşıldığı fikrini savunan yazarlara da rastlanmıştır (69).

Devletlerin, Milletler Cemiyeti üyesi olmalarına rağmen egemenliklerini kesin olarak muhafaza ettikleri fikrinin doğru olmadığı kanaatindeyiz; zira devletler milletlerarası topluma dahil oldukları andan itibaren ve Milletler Cemiyetine üye olunca da evle-viyetle egemen olmak vasıflarını hiç olmazsa kısmen kaybederler (70).

Milletler Cemiyeti'nin devlet egemenliğine getirdiği kısıtlamaları üye devletler ve üye olmayan devletler yönünden ayrı ayrı incelemekte fayda vardır :

1 — *Üye devletler yönünden* : Üye devletlerin egemenliğinin kısıtlanması üç ayrı cephede görülür :

a) Milletler Cemiyeti'nin kuruluş şekli dolayısıyla görülen egemenlik tahditleri : Bilindiği gibi Milletler Cemiyeti'nin iki ana organı Genel Kurul ve Meclis idi.

Genel Kurulun kuruluşunda devletlerin eşitliği prensibine riayet edilmişti; fakat Mecliste bu prensibe riayet edilmemiş ve «Müttefik ve Müşarik başlıca devletlere» üstünlük tanınmıştı ki, bunun diğer devletlerin egemenliğini açıkça zedeleyici nitelikte olduğu yazarlarca kabul edilmiştir (71).

Diğer taraftan Misâkın 5. maddesine göre, gerek Genel Kurulda gerek Mecliste kararların oy birliği ile alınması icap etmekteydi. Ancak Misâkın 15. maddesinin 6. ve 10. paragrafında ve 16. maddesinin de 4. paragrafında yazılı olan hallerde ilgili tarafların oylarının sayıya dahil edilmemesi ve diğer bazı hallerde de oy birliği usulü yerine salt çoğunluk esası benimsenmekte idi ki, böylece bir kısım üyeler menfaatlerine aykırı faaliyetleri ve kararla-

(69) Bkz. Zeki Mesud Alsan, Yeni Devletler Hukuku, C. I; ikinci baskı, İstanbul, 1955, S. 386, 387 ve aynı sayfalarda belirtilen yazarlar.

(70) Aynı görüş için bkz. Wiktor Sukiennicki, a.g.e., S. 297.

(71) Bkz. Georges Andrassy, a.g.m., S. 688.

rı önleme imkânına sahip olamayacaklar ve dolayısıyla iradelerine rağmen alınan kararları benimsemekle, egemenliklerinin kısıtlanmasına razı olmuş olacaktı.

b) Milletler Cemiyeti'nin sahip olduğu yetkiler dolayısıyla görülen egemenlik tahditleri : Milletler Cemiyeti'nin hukukî tesiri sahip ve üyeler için mecburî mahiyette kararlar alma veya üyelere belirli bir şekilde hareket etmeleri hususunda tavsiyelerde bulunma yetkisi de üyelerin egemenliklerini kısıtlayıcı nitelikte sayılmaktaydı.

c) Milletler Cemiyeti üyelerinin kabul ettikleri vecibeler dolayısıyla egemenliklerinde görülen tahditler : Milletler Cemiyetine üye olmakla devletler bazı vecibeleri yerine getirmeye ve dolayısıyla egemenliklerinden bazı yönlerden feragat etmeye razı olmuş sayılırlar.

Misâkda üye devletlerin vecibeleri 8. ilâ 21. maddelerde belirtilmişti. Bu vecibelerin egemenliğe bağlı addedilen dört esaslı hakkı kısıtladığı söylenebilir. Bu haklar, milletlerarası antlaşmalar akdetmek, kendi arzusuna göre ittifaklar yapmak, serbest bir şekilde silâhlanamak ve nihayet devletler tarafından uzun bir süre egemenliklerinin başlıca tezahürü olarak kabul edilen harp yapabilmek haklarıdır (72).

Bu haklardan en fazla tahdide uğrayan şüphesiz harp hakkı idi. Cemiyetin harbî takiben kurulduğu ve esas gaye olarak da harbî önleme prensibini benimsemiş olduğu göz önüne getirilirse bu kısıtlamayı mantikî kabul etmek gerekir.

Diğer taraftan, Misâkın 18. maddesinde belirtilen antlaşmaların tescili gereğinin esas gayesinin de harbin önlenmesi olduğu söylenebilir; çünkü bu sayede devletler arasında antlaşmaların gizli kalmasına mâni olunacak ve böylece sağlanmak istenen barışa karşı vukuu muhtemel birleşmelerin de önüne geçilmiş olacaktı.

2 — *Üye olmayan devletler yönünden* : Milletler Cemiyetine üye olmayan devletlerin egemenlikleri de, üyelere nazaran daha az olmakla beraber, kısıtlanmıştı. Üye olmamalarına rağmen egemenlikleri kısıtlanmıştı diyoruz, zira gerçekten de Misâkda, üye

(72) Bkz. Georges Andrassy, a.g.m., S. 728 vd.

olmayan devletlerin egemenliklerini kısıtlayıcı hükümlere rastlanmakta idi. Bu hükümler bilhassa harp hakkı ile ilgili olup, Misâk'ın 17. maddesinde yer almıştı. Bu maddeye göre, «Yalnız biri Cemiyet üyesi olan yahut *hiç biri Cemiyet üyesi bulunmayan* iki devlet arasında anlaşmazlık halinde, Cemiyet üyesi olmayan devlet veya devletler anlaşmazlığı halletmek için, Meclisin uygun göreceği şartlar altında, Cemiyet üyelerine yüklenmiş olan vecibelere tâbi olmağa davet olunurlar» «.... şayet davet edilen devlet, anlaşmazlığın halli için Cemiyet üyelerine terettüp eden vecibeleri kabul etmeyerek üye devletlerden birine karşı harbe girerse, bu devlete 16. madde hükümleri tatbik edilir»; eğer davet her iki tarafça red edilmişse, bu halde Meclis harbi önleyecek bir anlaşmazlığın hallini sağlayacak nitelikte her türlü tedbiri alabilecek tavsiyelerde bulunabilecekti.

Bunlardan başka Cemiyetin bir üyesinin harbe baş vurması halinde, üye devletlerin, hem kendilerinin ve hem de Cemiyet üyesi olmayan devlet vatandaşlarının, Misakı ihlâl eden üye devletin vatandaşları ile ticarî, malî ve diğer her türlü ilişkilerini önlemegi taahhüt etmeleri de, üye olmayan devletlerin egemenliğini ihlâl edici nitelikte bir taahhüt sayılabilir.

Nihayet antlaşmaların tescili gereğinin de üye olmayan devletlerin egemenliğini kısıtlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir; zira, böylece Cemiyet üyesi olmayan devletlerin üye devletlerle aktecekleri antlaşmalar da kontrole tâbi tutulmakta ve dolayısıyla bu devletlere de gizli diplomasinin yasak olduğu prensibi kabul ettirilmeye çalışılmaktadır.

3 — *Netice* : Milletler Cemiyetinin devletlerin egemenliğine getirdiği kısıtlamalar kısaca, yukarıda belirttiğimiz noktalarda toplanmakta idi.

Ancak üzerinde durulması gereken husus, Misakda belirtilen bu hükümlerin tatbikatta gereği şekilde uygulanıp uygulanmadıklarıdır. Maalesef, tatbikat yönünden Milletler Cemiyetinin başarılı ve devletlerin egemenliğini gerçek şekilde kısıtlayan bir kuruluş olduğu söylenemez.

Esasen Milletler Cemiyeti, milletlerarası toplumun ilk, gerçek teşkilâtlanma teşebbüsü olduğu için üye devletlerin egemenliği

fazla sınırlanmak istenmemiş ve bu husus Misakın hazırlık çalışmalarında ilgililerce her fırsatta belirtilmiştir (73).

Milletler Cemiyetinin, devletlerin egemenliğini gereği şekilde kısıtlayamamasının diğer bir sebebi de Misakda belirtilen hükümlerin uygulanışını sağlayacak zorlayıcı bir kuvvete sahip olamamasıdır. Esasen Cemiyete girmek ve çıkmak serbest olduğundan Milletler Cemiyetinin kayıtlarından ve yüklediği vecibelerden kurtulmak isteyenler, ondan çekilmek suretiyle eski hareket serbestilerini kolayca elde etmek imkânına sahip bulunuyorlardı (74).

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki, devletlerin egemenliğini nazârî olarak kısıtlamış olan Milletler Cemiyeti, zorlayıcı kuvvete sahip olmaması sebebiyle ne Japonya'nın Çin'e, ne İtalya'nın Habeşistan'a ve ne de Almanya'nın Polonya'ya saldırmasına karşı koyabilmiş ve dolayısıyla ikinci dünya savaşının çıkmasını da önleyememişti.

B) Birleşmiş Milletler Teşkilâtının devlet egemenliğine etkisi :

1 — Genel Olarak : İkinci dünya savaşının patlak vermesi, Milletler Cemiyetinin dünya sulhünü sağlama ve koruma yönünden başarılı bir kuruluş olmadığını açığa vurmuştu. Bu sebeble, Milletler Cemiyeti yerine, dünya devletleri arasında barışı sağlayıp devam ettirecek yeni bir teşekkülün kurulması yolunda hazırlıklar harbin ertesi yılı başlamış ve ancak harbin sona erdiği 1945 yılında semeresini vermişti.

Bütün tenkitlere rağmen, Milletler Cemiyetinin, kendisinden daha sağlam temellere dayanan bu yeni teşekkülün kurulmasında büyük rol oynadığı şüphesizdir. Milletler Cemiyetinden edinilen tecrübeler sayesinde ki, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının kurucuları, onun Milletler Cemiyetinin karşılaştığı zorluklarla karşılaşmamasını ve devamlı bir teşekkül olmasını sağlayacak tedbirleri ellerinden geldiği kadar, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının anayasası sayılan Antlaşmada belirtmeye çalışmışlar ve bu sebeple de Antlaşma, Misaka nazaran çok daha uzun ve teferruatlı olmuştur.

(73) Bkz. *Seha L. Meray*, Devletler Hukuku C. II, S. 143; *Georges Andrassy*, a.g.m., S. 666.

(74) Bkz. *Zeki Mesud Alsan*, Yeni Devletler Hukuku, C. I, S. 387, 388.

Milletler Cemiyetinin başarısızlığa uğramasının gerçek sebeplerinden birisi de, yukarıda belirttiğimiz gibi, üye devletlerin egemenliklerinden feragat etmeye yanaşmamaları ve Cemiyetin de Misak hükümlerine üye devletleri uymaya zorlayacak bir kuvvete sahip olmaması idi.

Birleşmiş Milletlerde üye devletlerin antlaşmaya uymalarını temin edecek müeyyidenin sağlanmasında ne derece başarıya ulaşıldığını veya diğer bir deyişle bu Teşkilâtın devlet egemenliğine getirmiş olduğu kısıtlamaları gereği şekilde anlayabilmek için, Teşkilâtın ana organlarını bu yönlerden ayrı ayrı incelemek icap eder. Ancak, bundan evvel egemenlik tahdidi yönünden teşkilât ve antlaşma ile ilgili bazı genel meseleleri belirtmekte fayda vardır.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında da, devletlerin egemenliğe verdikleri geleneksel anlama uyularak, devletlerin egemenliğine saygı gösterilmesi prensibi benimsenmiştir. Antlaşmanın, Teşkilâtın ve üyelerinin amaçlarına ulaşmak için uymayı taahhüt ettikleri prensipleri belirten 2. maddesinin 1. fıkrasında Teşkilâtın, bütün üyelerinin egemen eşitliği üzerine kurulduğu belirtilmekte ve aynı maddenin 7. fıkrası ise şu hükmü koymaktadır : «İşbu antlaşmanın hiç bir hükmü, ne özü itibariyle bir devletin millî yetkisi içinde bulunan işlere, Birleşmiş Milletlerin karışmasına cevaz verir ve ne de üyeleri, bu gibi işleri işbu antlaşma gereğince bir çözme tarzına bağlamaya icbar eder...» Bu prensiplerden, üye devletlerin kaide olarak egemenliklerini muhafaza ettikleri esası anlaşılmaktadır (75). Bununla beraber, bu kaide nazariyede kalmış ve tatbikat, Birleşmiş Milletler dolayısıyla devletlerin egemenliğinin, Milletler Cemiyeti zamanından çok daha fazla kısıtlandığını göstermiştir.

Birleşmiş Milletlerde egemenlik tahdidi yönünden Milletler Cemiyetine nazaran en mühim fark oy verme sistemlerinde oybirliği usulünün terk edilmiş olmasında görülür. Gerçekten de Teşkilât organlarında, kararlar üye devletlerin oylarının çoğunluğu ile alınmaktadır (76).

(75) Bkz. **Mehmet Gönübol**, Milletlerarası Siyasî Teşkilatlanma. Milletlerarası Siyasî Teşekküllerin Tarihî Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı. Ankara, 1964, S. 165.

(76) Bu çoğunluk bazı hallerde 2/3, bazı hallerde adı çoğunluk şeklinde görülmektedir. Diğer taraftan Güvenlik Konseyindeki oylamanın ve bilhassa «veto» usu-

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, kendine has bir kuvvete sahip olması, bir bakıma devletlerin antlaşma hükümlerine, Cemiyet üyelerinden daha çok riayet etmelerine sebep olmaktadır. Bundan başka, antlaşmada Misaktakinin aksine olarak üyelerin Teşkilâttan ayrılacaklarına dair bir hüküm de mevcut değildir (77).

Nihayet şunu da belirtelim ki, antlaşmaların tescil edilmesi gereği hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşmasında da hüküm vardır; bu hususta yukarıda söylediklerimize burada atıf yapmakla yetiniyoruz.

Şimdi egemenlik kısıtlanması yönünden Birleşmiş Milletlerin organlarından bilhassa Genel Kurul ve Güvenlik Konseyini inceleyecek ve teşkilâtın diğer organlarındaki duruma da ayrıca temas edeceğiz.

2 — *Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve devletlerin egemenliği*: Bilindiği gibi Genel Kurul, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bütün üyelerinden kuruludur.

Antlaşmanın, Genel Kurulun kuruluş ve faaliyetleri ile alâkalı 9. - 22. maddeleri incelendiğinde, Kurulda bütün devletlerin aynı derecede eşit ve hepsinin bir oy hakkına sahip oldukları görülür.

Genel Kurul Teşkilâtın ana organı mahiyetindedir ve bu sebeple antlaşma çerçevesine giren veya antlaşmada belirtilen organlardan her hangi birinin yetki ve görevlerini ilgilendiren her türlü mesele veya işleri görüşebilir.

Genel Kurulda kararlar, önemli meseleler hakkında hazır bulunan ve oy veren üyelerin 2/3 çoğunluğu ile, diğer meseleler — bunlara çözülecek yeni mesele nevelerinin tesbiti de dahildir — hakkında ise hazır bulunan ve oy veren üyelerin çoğunluğu ile alınır (Antlaşma, Madde 18). Bu durumda karara iştirak etmeyen veya kararın alınmasına karşı olan üyelerin, alınan karar dolayısıyla egemenlik-

lünün bu sistemi baltaladığını ve bir bakıma oybirliğine çevirdiğini gözden uzak tutmamak gerekir. Bu hususa ilerde ayrıca temas edeceğiz.

- (77) Bununla beraber, Malaysia'nın Güvenlik Konseyine seçilmesi sebebiyle, Endonezya Cumhurbaşkanı Dr. Sukarno, 7 Ocak 1965 tarihinde Endonezya'nın Birleşmiş Milletler Teşkilâtı üyeliğinden çekildiğini açıklamıştır. Endonezya Birleşmiş Milletler Teşkilâtı üyeliğinden çekildiğini açıklamıştır. Endonezya, böylece Birleşmiş Milletler Teşkilâtından ayrılan ilk ülke durumuna girmiştir. Fazla ilbi için bkz. *Keessing's Contemporary Archives*, 1965 - 1966, S. 20576.

lerinin kısıtlanacağı fikri akla gelebilir. Bu fikrin doğruluğu, Genel Kurul kararlarının bağlayıcı olup olmaması ile yakından ilgilidir.

Antlaşmanın 25. maddesinde «Teşkilât üyeleri işbu antlaşma gereğince Güvenlik Meclisinin kararlarını kabul etmek ve uygulamak hususunda mutabıktırlar» denmektedir. Genel Kurul tarafından alınacak kararlar ile ilgili olarak, buna benzer bir hüküm antlaşmada mevcut değildir. Esasen Genel Kurulun kararları tavsiye mahiyetinden ileri gidememektedir; özellikle milletlerarası barış ve güvenliğin korunması konusunda icraî yetkiler Güvenlik Meclisine tanınırken, Genel Kurula bu konularda tavsiyelerde bulunma yetkisi tanınmakla yetinilmiştir. Bu sebeplerden Genel Kurul kararlarına üyelerin, hukukî yönden, uyma mecburiyetleri yoktur (78). Üyelerin bu kararlara uymaları, bir bakıma milletlerarası ahlâka gösterdikleri saygıya ve dolayısıyla egemenliklerinin Genel Kurul vasıtasıyla sınırlandırılması da yine kendi rızalarına bağlı kalmaktadır. Bununla beraber Genel Kurul tavsiyelerinin gerek hükûmetler ve gerek dünya halk oyu üzerindeki etkisinin büyük olduğu da inkâr edilemez.

3 — *Birleşmiş Milletler Güvenlik Meclisi ve devletlerin egemenliği*: Yukarıda, Birleşmiş Milletlerin ana organının Genel Kurul olduğunu söylemiştik, bununla beraber tatbikatta Güvenlik Meclisinin, Genel Kuruldan daha üstün olduğu ve devletlerin egemenliğini çok daha fazla kısıtladığı inkâr edilemez. Bunun, Meclisin kuruluşu, yetkileri, faaliyeti yönlerinden olmak üzere çeşitli sebepleri vardır.

Bilindiği gibi, Güvenlik Meclisi onbir üyeden kurulur. Bu üyelerden, adları antlaşmanın 23. maddesinde yazılı olan beşi (Çin, Fransa, S. S. C. B., Birleşik Krallık ve A. B. D.) daimi üyelerdir. Diğer altı üye ise Genel Kurulun 2/3 kararı ile ve iki senelik bir süre için seçilmektedir (78 a).

(78) Bu konuda bkz. *Seha L. Meray*, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, S. 178, 179; ayrıca *Charles Crozat*, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu ve bilhassa bu organın salâhiyetinin genişlemesi; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 22, No: 1-4, 1957, S. 71.

(78 a) Ancak Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 23, 27 ve 61 inci maddeleri Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 17 Aralık 1963 tarihli ve 1991 (XVIII) sayılı kararı ile değiştirilmiştir. Yapılan değişiklik ile Güvenlik Meclisinde süresiz üyelerin sayısı 10'a çıkarılmakta böylece Meclisin üye sayısı 15 olmaktadır. Ancak bu de-

Görüldüğü üzere, Milletler Cemiyetinde mevcut olan bazı devletler ile diğerleri arasında fark gözetme keyfiyeti Birleşmiş Milletlerde daha açık bir hal almıştır. İleride asıl fedakârlığı kendilerinin yapacağını iddia eden büyük devletler, diğer devletlerden daha fazla yetkilere sahip olmaları gerektiğini ileri sürmüşlerdir; ancak süreli üye olarak kabul edilen bu devletlerin tesbitinde uygulanan kıstaslar antlaşmada belirtilmediği gibi, değişimleri veya sayılarının arttırılması usulü de belirtilmemiştir.

Güvenlik Meclisinin yetkileri, Genel Kurulun her türlü meselelerle meşgul olabilmesine karşılık, bilhassa milletlerarası barış ve güvenliğin korunmasına inhisar etmektedir. Ancak, Güvenlik Meclisi kararlarının, Genel Kurulunkiler gibi olmayıp, bütün Birleşmiş Milletleri bağlayıcı nitelikte olduklarını da gözden uzak tutmamak gerekir. Güvenlik Meclisinin, kararlarına üyelerin uymalarını sağlamak gayesiyle alacağı tedbirler antlaşmanın, özellikle 41. ve 42. maddelerinde belirtilmiştir. Üyelerin egemenliklerinin kısıtlanmasına örnek olmaları bakımından bu maddelerin muhtevalarını belirtmekte fayda vardır: «Madde 41. Güvenlik Meclisi, kararlarını yürütmek için silâhlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen ne gibi tedbirlerin alınması lâzım geleceğini tesbit ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu tedbirleri uygulamaya davet edebilir. Bu tedbirlere, ekonomik münasebetlerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma vasıtalarının tamamen veya kısmen kesilmesi ile siyasi münasebetlerin kat'ı da dahil olabilir.» «Madde 42. Güvenlik Meclisi 41. maddede derpiş olunan tedbirlerin uygun olmayacaklarına veya uygun olmadıklarının sabit olduğuna hükmederse, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için, hava, deniz veya kara kuvvetleri vasıtasıyla gerekli addettiği her türlü teşebbüse geçebilir. Bu teşebbüse nümayişler, abluka tedbirleri ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetleri tarafından yapılacak başka hareketler dahil olabilir.» (79).

ğişiklik, henüz yeteri kadar devlet tarafından onanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. T.B.M.M.'nin bu kararın onaylanmasını uygun bulması hakkındaki kararın için bkz. Kanun No: 540, 18/2/1965; Resmî Gazete, 1/Mart/1965, No: 11941. Genel Kurul'un anılan kararının metni için bkz. Resmî Gazete 17/Mayıs/1965, No: 12000.

(79) Bu maddelerin açıklamaları için bkz. **Goodrich - Hambro**, Birleşmiş Milletler Antlaşması, Şerh ve vesikalar (Çev. İlhan Lütem); İstanbul, 1954, S. 300 vd.

Diğer taraftan «Teşkilâtın çabuk ve tesirli hareketinin temini için üyeleri, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasının başlıca sorumlunu Güvenlik Meclisine» verdikleri gibi, Güvenlik Meclisinin, bu sorunun kendisine yüklediği görevleri yerine getirirken, kendi adlarına hareket edeceğini de kabul etmektedirler (Antlaşma, Madde 24). Bu maddeden üyelerin, egemenliklerinin belirtisi olan bazı yetkileri Güvenlik Meclisine devretmekle, egemenliklerinde önemli bir sınırlamaya rıza gösterdikleri anlaşılmaktadır. Esasen üyeler bu yetki devrinin tabii neticesi olarak da Güvenlik Meclisinin kararlarını kabul ve uygulama hususunda taahhütte bulunmaktadır (80).

Güvenlik Meclisinin sahip olduğu bütün bu yetkiler ve icraî kuvvetlere rağmen, Dünya barışını gerçekten sağlayacak kararları kolayca aldığı söylenemez. Bunun sebebi ise kararların alınmasında uygulanan oy usulü ve bilhassa beş büyük devlete tanınmış olan «Veto hakkı»dır.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının hiç bir maddesi, Güvenlik Meclisinde oy usulünden bahseden 27. madde kadar anlaşmazlığa sebep olmamıştır (81). Metni : «1 — Güvenlik Meclisinin her üyesi bir oya sahiptir, 2 — Güvenlik Meclisinin usul meselelerindeki kararları, yedi üyenin müspet oyu ile alınır, 3 — Güvenlik Meclisinin diğer bütün meselelerdeki kararları, süreli üyelerin hepsinin oyları dahil olmak üzere, yedi üyenin müspet oyu ile alınır, şu kadar ki VI. Bölüm ile 52. maddenin 3. fıkrası mefadı gereğince alınan kararlarda, bir uyuşmazlıkta taraf olan, oy vermekten imtina eder» şeklinde olan bu madde, büyük devletler ile diğer devletler arasında fiilî ve hukukî eşitsizliği açıkça ortaya koymakta ve görüldüğü gibi de oy verme sistemini iki bakımdan düzenlemektedir : Güvenlik Meclisinin usul meselelerindeki kararları yedi üyenin olumlu oyu ile alınır; usul meseleleri dışındaki bütün meselelerde beş büyük devletten birinin olumsuz bir oyu, diğer bütün üyeler olumlu oy vermiş olsalar dahi kararın alınmasına engel olmaktadır (82). Bu vaziyet ise, süreli üyelerin arzu etmedikleri kararların alınmasını önleyecek

(80) Aynı mahiyette, *Seha L. Meray*, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, S. 184.

(81) Bu maddenin tenkidi için bkz. *Goodrich - Hambro*, a.g.e., S. 239.

(82) Bir meselenin usul meselesi olup olmadığının tesbiti de esasa taallük eden bir mesele kabul edildiğinden, böyle hallerde «Çifte Veto» bahse konu olmaktadır. Fazla bilgi için bkz. *Seha L. Meray*, Devletler Hukukuna giriş, C. II, S. 186 vd.

durumda olmaları dolayısıyla diğer devletler karşısında imtiyazlı bir durumda bulunmalarını sağlamaktadır.

Hatırlanacağı üzere Milletler Cemiyetinde kararlar oy birliği ile alındığından, her üyenin arzu etmediği bir kararın alınmasını önleme-veto etme-hakkı vardı. Birleşmiş Milletlerde ise bu hak sadece büyük devletlere tanınmış ve böylece, Teşkilâtın, bütün devletlerin egemen eşitliği üzerine kurulmuş olması prensibi ihlâl edilmiştir. Eşitliğin ihlali iki yönden görülmektedir : Fiilî yönden : Güvenlik Meclisinde beş büyük devletin süreli ve diğer devletlerin süresiz üye olarak kabul edilmesi; hukukî yönden : Süreli üyelere veto hakkının tanınması ve böylece istemedikleri kararların alınmasına engel olabilmeleri.

Güvenlik Meclisindeki oy sistemi dolayısıyla küçük devletler oy vermedikleri ve hattâ müzakerelerine katılmadıkları kararları, rızaları hilâfına kabul etmek ve uygulamak vecibesini yüklenmekte ve böylece beş büyük devletin egemenliğine hiçbir hanel gelmediği halde diğer devletler egemenliklerinin kısıtlanmasına razı olmaktadır (83).

Söylediklerimizden şu neticeyi çıkartabiliriz : Güvenlik Meclisinin ve hattâ Birleşmiş Milletler Teşkilâtının tesirli bir şekilde çalışması, veto hakkına sahip beş büyük devletin objektif olarak tam bir işbirliğinde bulunmalarına bağlıdır. Fakat tatbikatta bu işbirliğinin hiç bir zaman tam olarak gerçekleştirildiği söylenemez; zira dünyanın ikili bloklaşması ve bloklar arasındaki düşünce, gaye ve ideoloji farkları gözönüne getirilirse, her iki blokun da dünya siyasetini ilgilendiren olaylarda görüş birliğine sahip olmalarının ne kadar zor olduğu kolayca anlaşılır.

Vetonun mahzurlarını önlemek üzere bazı çarelerin uygulanmasına gidilmemiş değildir (84); fakat bunlar neticede, bir bakıma üyelerin uyuşmazlık halinde, Antlaşmanın 10. maddesinin genel ifadesinden faydalanarak Genel Kurula başvurmayı tercih etmelerini önleyememiş ve böylece Genel Kurulun itibarı, esas icrai yetkilerinin Güvenlik Meclisinin elinde olmasına rağmen, gittikçe artmıştır (85).

(83) Bkz. Zekî Mesud Alsan, Yeni Devletler Hukuku, C. II, S. 168, 169; İlhan Lütem, a.g.e., S. 121.

(84) Bu konuda fazla bilgi için bkz. Seha L. Meray, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, S. 187, 188.

(85) Bkz. Charles Crozat, a.g.m., S. 3 vd.

Gerek Genel Kurul, gerek Güvenlik Meclisi vasıtasıyla üye devletlerin egemenliğinin kısıtlanması meselesinde, üyelerin Teşkilâta kendi rızaları ile üye olduklarını ve dolayısıyla bir bakıma, egemenliklerinde vuku bulacak sınırlandırmaları da isteyerek kabul ettiklerini gözden uzak tutmamak gerekir,

Diğer taraftan Teşkilâta üye olmayan devletlerin egemenliğinin de bu iki organ vasıtasıyla ihlâl edilmemiş olduğu ileri sürülemez. Prensiplerden bahseden 2. maddenin 6. fıkrası aynen şöyledir : «Teşkilât, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasının icap ettirdiği ölçüde işbu esaslara uygun olarak hareket etmesini sağlar».

Bundan başka, antlaşmada üye olmayan devletler yönünden düşman devletler ile diğer devletler arasında bir ayırım yapılmış olduğu görülmektedir (86). Nitekim 53. maddenin 1. fıkrasında, «düşman devlet sayılanlara karşı, 107. madde gereğince alınan veya böyle bir devlet tarafından yeniden saldırma siyasetine başlanmasına karşı tevcih olunan bölge antlaşmalarında derpiş edilen tedbirlerin, ilgili hükûmetlerin isteği üzerine, böyle bir devlet tarafından yapılacak yeni bir saldırıyı önlemek ödevinin teşkilâta verilmesi kabil oluncaya kadar bundan müstesna» olduğu açıklanmakta ve 2. fıkrada da düşman devlet tâbirinden ikinci dünya harbinde antlaşmayı imza edenlerden herhangi birinin düşmanı bulunan devletlerin kastedildiği belirtilmektedir.

Antlaşmanın 107. maddesi ise : «İşbu antlaşmanın hiç bir hükmü antlaşmayı imzalayan herhangi bir devletin, ikinci dünya harbinde düşmanı bulunmuş olan bir devlete karşı, bu husustaki sorumluluğu haiz olan Hükûmetler tarafından, bu harbin bir neticesi olarak girişilmiş veya tecviz edilmiş bir harekete ne tesir eder, ne de mâni olur» şeklindedir. Bu maddenin, bir düşman devletin yenilgiye uğratılmasında belli başlı rolü oynamış devletlere egemenliklerinin belirtisi olarak aktecekleri barış antlaşmalarının hükümlerini ve dolayısıyla gerekli kontrol tedbirlerini serbestçe tesbit etmeleri imkânını bahşettiği ve böylece asıl egemen olan galip devletlerin egemenliklerini zedelememek amacıyla konulduğu kanaatindeyiz; ancak, böylece düşman devletlerin (mağlûp devletlerin) egemenliklerinin, galipler lehine nasıl kısıtlandığı da meydandadır. Bu maddede düşman devlet aleyhine harekete geçme serbestisinin ne kadar de-

(86) Bkz. İhsan Lütem, a.g.e., S. 123.

vam edeceği belirtilmemiştir (87); ancak maddenin güvenliğe ait geçici hükümler bölümünde yer alması bir yandan ve gerek 53., gerek 107. maddelerdeki açıklık diğer yandan, sadece ikinci dünya savaşını neticelendiren barış antlaşmalarında bunların göz önüne alınacağı hususunun akla gelmesine sebep olabilir; bununla beraber, Genel Kurulun Kore meselesinin incelemesi sırasında, Sovyet delegasyonu, bu incelemeye 107. maddenin engel olduğunu, bu maddenin barış şartlarının tesbiti ve barışı gerçekleştirmek üzere gerekli kontrol tedbirlerinin alınmasını harpten galip çıkanlara bırakmış olduğunu ileri sürmüştür (88). Ancak ilgili maddelerdeki açıklıkla bu görüşü bağdaştırmak zordur. Nitekim Genel Kurul da bu maddelerin meseleyi ele almaya engel olamayacağı görüşünde idi (89).

Diğer devletlere gelince : Yukarıda belirttiğimiz 2. maddenin 6. fıkrasındaki açıklık dolayısıyla, Güvenlik Meclisi teşkilâta üye olmayan devletlere karşı da gerektiği takdirde önleyici ve zorlayıcı tedbirler alabilecektir. Öte yandan, Güvenlik Meclisi teşkilâta üye olmayan devletleri, suçlu bir devlete karşı birlikte harekete geçmeye zorlayamazsa da, üye olmayan devletin suçlu devlete yardım etmesi halinde, Dibâce kısmında mevcut prensibe göre, bu yardımı Birleşmiş Milletlere yöneltmiş hasmane bir hareket sayarak gerekli tedbirleri alabilir ki, bu tedbirler asıl suçluya uygulanan tedbirlerin aynı dahi olabilirler (90).

Antlaşmada, Genel Kurul ve Güvenlik Meclisi dolayısıyla, üye olmayan devletlerin egemenlikleri ile ilgili sınırlandırmaları da kısaca gördükten sonra sonuç olarak şunu söyleyebiliriz : Bugün Birleşmiş Milletler Teşkilâtına üye olmayan devletlerin sayısı çok azdır ve üye olmayan devletlerin çoğunluğu da, Teşkilâta üye olmamakla beraber, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının varlığını göz önünde bulunduran ve onunla sıkı temas halinde olan Bölge Teşekküllerine üyedirler ve bu sebeple Birleşmiş Milletlerin varlığı ve faaliyeti onların egemenliğini doğrudan doğruya olmasa dahi dolayısıyla sınırlamaktadır.

Esasen Antlaşmada üye olmayan devletlerin egemenliğini kısıtlayıcı hükümler olmasa dahi hemen bütün dünya devletlerinin

(87) 107. maddenin tenkidi için bkz. **Goodrich - Hambro**, a.g.e., S. 574 vd.

(88) **Goodrich - Hambro** a.g.e., S. 575.

(89) **Goodrich - Hambro**, a.g.e., S. 576.

(90) **İlhan Lüttem**, a.g.e., S. 124.

dahil olduğu, dünya meselelerinin ele alındığı ve dolayısıyla üyelerinin egemenliğinin kısıtlandığı bir Teşkilâtın varlığının üye olmayan devletlerin egemenliğine etki yapmayacağını düşünmek, gerçeklere göz yummaktan başka birşey olamaz.

4 — *Birleşmiş Milletler Teşkilâtının diğer organları ve devletlerin egemenliği* : Birleşmiş Milletler Teşkilâtının, yukarıdakilerin dışında kalan organları, bilindiği gibi, Ekonomik ve Sosyal Meclis, Vesayet Meclisi, Sekreterlik ve Milletlerarası Adalet Divanıdır.

Bütün bu organların faaliyetleri dolayısıyla da devletlerin egemenliklerinin sınırlandığı gerçektir. Ekonomik ve Sosyal Meclisin faaliyeti dolayısıyla üyelerin egemenliği, bir yandan ekonomik yönden, öte yandan bilhassa insan hak ve hürriyetlerine riayet ve cibeleri ile kısıtlanırken (91); sekreterlik memurlarının görevlerinin milletlerarası niteliğine saygı göstermeyi ve kendilerine ödevlerinin yerine getirilmesinde tesir etmeye çalışmamayı, Teşkilâtın her üyesinin taahhüt etmesi de, egemenliklerini bir derece kısıtlayıcı niteliktedir. Diğer taraftan Milletlerarası Adalet Divanı da devletlerin egemenliğini sınırlayan bir organ olarak kabul edilebilir.

Bilindiği gibi Milletlerarası Adalet Divanı, Milletler Cemiyeti zamanında kurulmuş olan Milletlerarası Daimî Adalet Divanının devamıdır; ancak Daimî Divan yargıçlarının seçimi ve mâli kaynaklar bakımından Milletler Cemiyetine bağlı olmakla beraber, işleyişi ve iç tüzüğü bakımlarından, tam bir bağımsızlık içinde olmasına karşılık, Milletlerarası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 92. maddesine göre «Birleşmiş Milletlerin başlıca adalet uzvu» olarak kabul edilmektedir; 93. madde ise «bütün Birleşmiş Milletler üyelerinin ipso facto, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsüne taraf olduklarını» belirtmektedir; üye olmayanların Statüye taraf olabilme şartları ise Güvenlik Meclisinin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından tâyin edilir.

Divanda taraf olma ehliyetine sahip devletlerin egemenliklerinin sınırlanıp sınırlanmadığı meselesi, uyumsuzluk halinde, tarafların Divanın vereceği karara uymaya zorlanıp zorlanamayacaklarına bağlıdır. Antlaşmanın 94. maddesinin 1. fıkrasına göre Birleşmiş

(91) Ekonomik ve Sosyal Meclisin İnsan Hakları ile alakalı faaliyetlerini ve devletlerin egemenliklerinin bu yönden sınırlandırılmasını ileride ayrı bir Bölümde inceliyeceğiz.

Milletlerin her üyesi taraf olduğu bütün uyuşmazlıklarda, Milletlerarası Adalet Divanının kararlarına uymayı taahhüt eder. Bu hüküm milletlerarası bir divanın vereceği kararların tarafları bağlayacağı hususunda, devletler hukukunda yerleşmekte olan bir prensibin ifadesidir.

Bir uyuşmazlıkta taraf olan devletlerden biri, Divanın verdiği bir hükmü göre kendisine düşen vecibeleri yerine getiremezse, diğer taraf Güvenlik Meclisine baş vurabilir ve bu Meclis lüzum gördüğü takdirde hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir veya alınacak tedbirleri kararlaştırabilir (Antlaşma, Madde 94/2). Ancak bu hükmün uygulanma kabiliyetinin pek fazla olmadığı söylenebilir; zira bir uyuşmazlıkta taraf olan devletler, uyuşmazlığın hallini Divana sunmakla vereceği kararı da benimseyeceklerini kabul etmiş olmaktadır; bu sebeple bütün güçlük, tarafların uyuşmazlığı Divana aksettirmelerine kadar geçen safhada görülür (92).

Maalesef, bugün dahi devletlerin egemenliklerine fazla bağlı olmaları, Divana aksettirilen uyuşmazlıkların adedinin fazla bir yekûn tutmasına mâni olmaktadır. Bununla beraber, devletlerin egemenliklerinin kısıtlanması yönünden milletlerarası bir yargı organının varlığı dahi Divana yapılan müracaatların azlığına rağmen, çok ileri bir adım sayılmalıdır ve bu bakımdan da Milletler Cemiyetinin bütün başarısızlıklarına rağmen böyle bir Divanın kurulmasında oynadığı yapıcı rol de hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Esasen çok uzun bir zaman egemenliklerine bağlı kalan devletlerin, birdenbire onu terk ederek milletlerarası mahkemelerin kararlarına kolaylıkla uymaları düşünülemez.

Milletlerarası mahkemelerin kuruluşu ile başlayan ve devletler hukukunun üçüncü devresini teşkil edecek olan önümüzdeki devrede, devletlerin kendilerinden üstün mercilerin kararlarını daha kolaylıkla benimseyecekleri ümit edilebilir. İleride göreceğimiz gibi, bilhassa Avrupa Kıtasındaki teşekküller bu ümitlerin gerçekleşme yoluna girdiğini göstermektedir.

(92) Bununla beraber, Divana sunulmuş olan uyuşmazlıkta taraf olan devletlerden birinin, Divanın uyuşmazlıkla ilgili olarak vermiş olduğu karara uymadığı da tatbikatta bazen görülmektedir; bu hususta bkz. **Mehmet Gönübol**, a.g.e., S. 300 ve aynı sayfa dip not 187.

C) Sonuç ve Millî yetki meselesi :

Milletler Cemiyetinde ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtında devletlerin egemenliğinin geniş ölçülerde kısıtlandığını gördük. Bununla beraber gerek Cemiyet Misakında, gerek Antlaşmada muhafaza edilmiş bir prensip vardır ki, bunun sayesinde devletler bazı konularda sahip oldukları yetkileri serbestçe kullanmak hakkını diğer bir deyişle egemenliklerini mutlak olarak muhafaza etmektedirler; bu, «mahfuz saha», antlaşmadaki terimi ile «Millî Yetki» prensibidir (93).

Devletler hukuku henüz yeni bir hukuk olduğu ve ancak devletlerin aracılığı ile uygulandığı için, birçok meselenin devletler hukukunun düzenlediği saha dışında kalması normaldir; işte «münhasır selâhiyet» ile anlaşılması gereken de, devletler hukukunun, düzenlenmesini tamamen iç egemenlik yollarına bıraktığı bir takım meselelerdir (94); dolayısıyla burada devletler hukukunun bütün kısıtlamaları ile girmek, karışmak istemediği bir alan bahis konusudur. Bir bakıma bunu egemenlik ile milletlerarası teşkilatlanmayı bağdaştıran bir prensip ve dolayısıyla devletlerin egemenliklerini, teşekküller sebebiyle elden kaçırmamaları için onlara tanınan son bir dayanak olarak kabul etmek doğru olur.

Esasen devletlerin mutlak egemen kabul edildikleri devrelerde millî yetki meselesinden bahsetmeye şüphesiz lüzum yoktu; zira bütün meseleler devletlerin millî yetkisi içerisine giriyordu; fakat devletler hukukunun gerçek varlığı kabul edilmeye ve bilhassa milletlerarası teşekküller kurulmaya başlandıktan sonra mesele önem kazanmaya başlamış ve ilk olarak Milletler Cemiyeti Misakında, aynı yâne bir söyleyişle, milletlerarası teşkilatlanmanın egemenliğe verdiği son bir imtiyaz şeklinde yer almış ve aynı şekilde Birleşmiş Milletler Antlaşmasında da muhafaza edilmiştir.

Milletler Cemiyeti Misakının 15. maddesinin 8. fıkrası şöyle idi : «(Anlaşmazlığa düşmüş) Taraflardan biri, anlaşmazlığın, devletler hukukunun kendi münhasır selâhiyetine bıraktığı bir meseleye ta-

(93) Millî Yetki konusunda fazla bilgi için bkz. **Seha L. Meray**, Devletler Hukukunda Birleşmiş Milletler Andlaşması ve Tatbikatına göre Millî Yetki Meselesi; Ankara, 1952; **Hans Kelsen**, The law of the United Nations; London, 1951, S. 769 - 791; **Nicolas Politis**, a.g.m., S. 42 - 76.

(94) Bkz. **Charles Chaumont**, L'Organisation des Nations Unies; 3^e Edition, Paris, 1962, S. 56.

allûk ettiğini iddia eder ve Meclis de bunu kabul ederse, Meclis bunu raporunda tesbit eder, fakat hiçbir hal sureti tavsiyesinde bulunamaz.»

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2. maddesinin 7. fıkrasında, prensip şu şekilde belirtilmiştir : «İşbu antlaşmanın hiç bir hükmü ne özü itibarıyla bir devletin millî yetkisi içinde bulunan işlere Birleşmiş Milletlerin karışmasına cevaz verir ve ne de üyeleri, bu gibi işleri işbu antlaşma gereğince bir çözme tarzına bağlamaya icbar eder; bununla beraber, VII. Bölümde derpiş edilen zorlama tedbirlerinin uygulanmasına bu prensip hiçbir surette halel getirmez».

Cemiyet kurulmazdan önce, her devlet millî yetki konusunda kendi görüşünü hâkim kılmakta idi. Misakın, yukarıda belirttiğimiz fıkrası, bunu gözönünde tutarak münhasır selâhiyet iddiasının Meclis tarafından kabul edilmesini şart kılmakla, milletlerarası bir teşekkülün, bu iddianın tesbitinde esas rolü oynamasını mümkün kılmıştır. Böylece münhasır selâhiyet prensibi, Milletler Cemiyeti zamanında devlet egemenliğini koruyucu olduğu nisbette, bunu tesbit işinin milletlerarası bir organa bırakılmış olması sebebiyle şiddetinden o ölçüde kaybetmekte idi. Bundan başka, Misaka göre münhasır selâhiyet iddiası sadece anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesinde bahis konusu olabilirdi.

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ise millî yetki iddiasını tesbit edecek bir organ belirtilmediği gibi, Misakın aksine olarak millî yetki sadece belirli bir konu hakkında değil, fakat antlaşmanın bütün hükümlerini kapsayan bir niteliktedir.

Bu hususlar gözönünde tutulursa Birleşmiş Milletler Antlaşmasında, millî yetki prensibi dolayısıyla devletlerin egemenliğinin kısıtlanmasında, bir derece geri gidildiğini kabul etmek gerekir. Özellikle millî yetki prensibinin Teşkilâtın bütün faaliyetlerini kapsayan bir yetki sınırlandırılması şeklinde belirmesi, bunun bir bakıma bütün üyelerin arzu ettikleri gibi kullanabilecekleri gerçek bir veto hakkı şeklini almasına sebep olmaktadır (95). Misakda olduğu gibi, Antlaşmada da hangi meselelerin millî yetkiye dahil olacağını belirtmemiş olması, devletlerin millî yetki prensibini gerçek bir veto hakkı şekline büründürmelerini kolaylaştırmaktadır.

(95) Bkz. *Seha L. Meray*, *Millî Yetki...*, S. 45; *Hans Kelsen*, a.g.e., S. 772.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında bu yönde geriye doğru bir adım atılmış olduğu inkâr edilemez; fakat devletler millî yetki prensibine her an başvurmaktan kaçınmaktadırlar; zira bugün devletlerin birbirlerine olan ihtiyaçlarının zorunluluğu başta olmak üzere milletlerarası ilişkilerin diğer gerçekleri, devletlerin özü itibariyle de olsa kendi millî yetkilerine giren meselelerin çok azalmış olduğunu kabul etmelerine sebep olmaktadır, esasen devletler bunu kabul etmeseler dahi, gerçekler başka türlü değildir.

Bütün bu söylediklerimizi özetleyecek olursak «millî yetki» prensibi objektif açıdan devletlerin egemenliğini, teşekküller sebebiyle elden kaçırmamaları için onlara tanınmış son bir silâh olarak kabul edilebilirse de, günümüzün gerçekleri devletleri bu silâha sık sık baş vurmamaya ve dolayısıyla milletlerarası hayatta varlıklarını devam ettirebilmek ve menfaatlerini koruyabilmek için, egemenliklerinden fedakârlıkda bulunmaya zorlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL TEŞEKKÜLLERDE DEVLETLERİN EGEMENLİĞİ

A) Genel olarak :

Evensel teşekküllerin işlemesindeki zorluk ve bilhassa dünyanın ikili bloklaşması, devletlerin müşterek emniyetlerini sağlamak ve aralarında ekonomik, sosyal ve siyasî alanlarda tam olarak işbirliğini gerçekleştirmek amacı ile, bölgesel denebilecek nitelikte teşekküller kurmalarına sebep olmuştur.

Bugün üyelerinin sayısı fazla olmayan teşekküller, üye devletlerin durumuna veya kuruldukları bölgelere göre üç gruba ayrılabilirler (96) : Afrika - Asya grubu devletleri tarafından kurulan teşekküller; Doğu bloku devletlerinin kurdukları teşekküller ve nihayet Batı demokrasileri tarafından kurulan teşekküller. Böylece, bölgesel teşekkülleri de Doğu, Batı ve Tarafsızlar olarak gruplaştırmak mümkündür.

(96) Bkz. **Pierre Gerbet**, *Les Organisations Internationales*, Paris, 1960, S. 96; başka bir tasnif şekli için bkz. **Claude Albert Colliard**, *Institutions Internationales*, Paris, 1956, S. 339.

Tarafsızlar grubu bir yana, Batı demokrasileri tarafından kurulan askeri, ekonomik ve hattâ siyasî nitelikteki teşekküllerin karşılığı Doğu bloku devletleri arasında da hemen kurulmaktadır (97).

Ancak Doğu blokuna dahil devletler arasında kurulan teşekküllerin, üyelerinin bağımsız bir işbirliği esasına dayanır nitelikte oldukları münakaşa edilebilir (98); zira Doğu blokuna mensup devletler eskiden olduğu kadar bugün de Sovyet Rusya'nın kontrolü altındadır ve bu sebeple esasen egemenlikleri kısıtlanmış durumdadır. Sovyet Rusya 1956 yılından itibaren peykleri üzerindeki baskısını biraz azaltmışsa da (99), Doğu bloku devletlerinin daima Rusya'nın önderliğini ve kontrolünü da kabul ettikleri bir gerçektir. Egemenlikleri esasen kısıtlanmış devletlerin, kurdukları teşekküller vasıtasıyla kısıtlanmış egemenliklerinin nasıl sınırlandığı meselesini, ikili bir incelemeyi ve dolayısıyla geniş bir etüdü icap ettireceği düşüncesi ile burada incelemekten kaçınıyoruz.

Öte yandan Afrika-Asya grubuna dahil devletlerin büyük çoğunluğunun da henüz kalkınma çabası içinde, diğer bir deyişle egemenliklerine yeni kavuşmakta oldukları gözönüne getirilirse, bu gruba dahil devletler arasında gerçek anlamında milletlerarası teşekküllerin de yeni yeni kurulmakta olduğu kabul edilmek icap eder; dolayısıyla yeni elde edilen egemenliklerin kurulacak teşekküllerle hemen kolayca kısıtlanamayacağını düşünerek, bu teşekküller vasıtasıyla egemenliklerin nasıl kısıtlanacağını incelemenin de lüzumsuz olacağı kanaatindeyiz.

Bununla beraber Afrika-Asya grubu devletleri arasında kurulmuş bazı teşekküllerde de üye devletlerin egemenliklerinin kısıtlandığı iddia edilebilir. Fakat biz bu Bölümde, daha çok Avrupa kıtasındaki ve özellikle gerçek egemenlik kısıtlamalarının görüldüğü devlet-üstü niteliğe sahip olarak kabul edilebilecek teşekkülleri incelemek istiyoruz. Bu sebeple burada, bölgesel bir teşekkül sayılan NATO'dan ve getirmiş olduğu kısıtlamalardan da bahsetmeyeceğiz. Esasen NATO'ya dahil devletlerin, müşterek bir kumanda

(97) Meselâ NATO'ya karşı Varşova Paktı; bundan başka Sovyetler Birliği, Batı Avrupa'da kurulan ekonomik teşekküllere karşılık olmak üzere peykleri ile ekonomik yönden işbirliğini arttırmış ve hattâ bu amaç ile teşekküller kurmaya başlamıştır; bu hususta bkz. **Pierre Gerbet**, a.g.e., S. 98.

(98) Aynı görüş için bkz. **Pierre Gerbet**, a.g.e., S. 97.

(99) **Pierre Gerbet**, a.g.e., S. 97.

emrine askerî kuvvetlerini vermeleri, egemenliğin askerî yetkiler yönünden sınırlanması niteliğinde kabul edilebilirse de, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı'nın bütün organlarında kararların oybirliği ile alınması ve bu sebeple de üyelerin herhangi bir meselede menfaatlerine aykırı bir karar alınmasını önleme imkânına sahip bulunmaları, bu Teşkilâtın da devletlerin egemenliklerini gerçek şekilde kısıtlayan bir özelliğe sahip olmadığı görüşünü kuvvetlendirmektedir (100).

B) Avrupa kıtasındaki teşekküllerin devletlerin egemenliğine etkisi :

Bugün milletlerarası teşekküllerin devlet-üstü niteliğe sahip olanları, Batı Avrupa devletleri arasında kurulanlarda aranmak icap eder, zira Sovyet Bloku tarafından istilâ edilmek korkusu ve ikinci dünya savaşının sebep-olduğu ekonomik çöküntünün Amerikan yardımı sayesinde giderilmesiyle, Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğini yaptığı Blok içinde erime endişesi bir yandan ve müşterek bir geçmişe sahip olmaktan doğan birlik fikri diğer yandan, hayat seviyeleri ve büyüklükleri pek farklı olmayan Batı Avrupa devletlerinin aralarında her yönden sıkı işbirliğini sağlayacak, bu tip teşekküller kurmalarına ve dolayısıyla egemenliklerinden fedakârlıkta bulunmalarına sebep olmuştur.

Şu halde asıl gaye Avrupa'nın birleştirilmesidir. Ancak Avrupa'nın birleştirilmesi konusunda halledilmesi gerekli iki mühim problem vardır :

- Ekonomik Problemler;
- Siyasî Problemler.

Avrupa devletlerini işbirliği içinde bulunmaya tahrik eden en önemli âmillerden biri de, savaş sonrası bozulan ekonomik durumdur; bu yüzden en hayatî ve mühim olan bu ana dâvanın çözülmesi işinde çok ileri hamleler yapılmıştır. Nitekim ikinci dünya savaşına kadar iktisâden birbirine rakip olan birçok devlet olumlu bir işbirliği havası içinde çalışmaya başlamıştır. Bu hayatî amaç gerçekleşince, asıl ideal, yani Avrupa'nın siyasî birliğinin gerçekleşmesi ihtimali zayıflamıştır. Daha başka bir deyimle, ekonomik meseleler

(100) Aynı görüş için bkz. **Paul Reuter**, *Institutions Internationales*; Paris, 1956, S. 410, 411.

çözülünce, siyasi meseleler çözüm yoluna daha zor girmeye başlamıştır. Gerçekten de bugün Avrupa'da ekonomik işbirliğini kusursuz gerçekleştiren teşekküller yanında, asıl birliği sağlayacak siyasi nitelikteki devletlerarası teşekküller daha zayıf bir durum arz etmektedirler.

Kısaca Avrupa devletleri için siyasi birlik gaye, bu gayeye ulaşmak için takip edilen yollar ise ekonomiktir (101); fakat teknik alanlarda devletlerin egemen olmaktan kolayca vazgeçebilmelerine karşılık, siyasi alanda devamlı egemen olmayı arzu etmeleri gayenin gerçekleşmesini geciktirmektedir. Nitekim bugün devlet-üstü nitelikleri kabul edilebilecek teşekküller ekonomik ve teknik gayelerle kurulanlardır.

Bilindiği gibi Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını temin amacıyla birçok teşekkül kurulmuştur; fakat bunların içinde üye devletlerin egemenliğini en ziyade kısıtlayan Avrupa Kömür Çelik Birliği ve Müşterek Pazar'dır ki, her ikisinin de devlet-üstü niteliğe sahip oldukları kabul edilmektedir (102).

1 — Avrupa Kömür Çelik Birliği ve devletlerin egemenliği : Avrupa Kömür Çelik Birliği bilindiği gibi Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya, Lüksemburg arasında 18/Nisan/1951 tarihinde imzalanan bir antlaşma ile kurulmuştur. Organları Yüksek Otorite, Bakanlar Özel Konseyi, Müşterek Genel Kurul ve Adalet Divanı'dır. Birliğin amaçları ise kömür ve çelik konusunda tek piyasa tesisine yardım etmek, ekonomik gelişmeyi ve tam çalışmayı sağlamak ve nihayet Birliğe dahil devletlerin ülkelerinde hayat seviyesini yükseltmektir.

Avrupa Kömür Çelik Birliği üye devletlerin egemenliğini veya diğer bir deyişle sahip oldukları yetkileri serbest bir şekilde kullanma imkânlarını geniş ölçüde kısıtlamaktadır.

Birliğin kurucu-antlaşmasında bu çeşit sayısız hüküm mevcuttur; meselâ : Üye devletler taşıt meselelerini, gümrükleri ile ilgili mevzuatı düzenlemeğe genel olarak yetkili olmakla beraber, Birliğin

(101) Aynı mahiyette **Albert Delperée**, *Politique Sociale et Integration Européenne*; Paris, 1956, S. 257.

(102) Bu hususta bkz. **Claude Albert Colliard**, a.g.e., S. 394; **Scha L. Meray**, *Devletler Hukukuna Giriş*, C. II, S. 288; **Georg Schwarzenberger**, *A Manual of International Law*, C. I, Fourth Edition; London, 1960, S. 346.

diğer üyelerini de gözönünde bulundurmak ve onlara karşı bu düzenlemeler sırasında zorlaştıracı hükümler koymamak mecburiyetindedirler (103). Devletler kurucu-antlaşmayı imzalamakla bu çeşit kısıtlamalara rıza göstermiş olmaktadır.

Diğer taraftan üye devletler sahip oldukları bazı yetkilerden, Birlik lehine feragat etmektedirler. Ancak bu yetki devrinin gerçek niteliğini belirtmek için şunu söyleyelim ki, bu devir sayesinde üye devletler, dar sınırlar içinde hareket eder mahiyette olsa bile, bir yasama organının varlığını ve dolayısıyla bu organının alacağı kararların kendileri için hukuken bağlayıcı olma niteliğini kabul etmektedirler (104). Bu organ tahmin edileceği gibi Yüksek Otoritedir ve dokuz üyeden meydana gelir; bunların sekizi üye devletler tarafından, biri de seçilmiş sekiz üye tarafından seçilir. Üyelerin altı yıllık üyelik süresince kendi devletleri ile her türlü ilgileri kesilmekte ve böylece kararların alınmasına üye devletlerin etki yapmaları önlenmektedir.

Âkit altı devlet kömür ve çelik alanındaki fiyat, üretim ve yatırım konularında incelemelerde bulunmak hususunda Yüksek Otoriteye tam yetki vermişlerdir. Yüksek Otorite yukarıda belirtilen amaçlara varmak için şu konularda da yasaklamalara gidebilir :

— Kömür ve çelikle ilgili ithalat ve ihracat resmi konmasını ve miktar bakımından üretimi sınırlandırmayı yasaklamak;

— Üreticiler, satıcılar ve alıcılar arasında fark gözetici işlemleri yasaklamak;

— Her türlü yardımları, bu arada devlet yardımlarını yasaklamak;

— Müstehliğin istismarı ve pazarların bölünmesi gayesini güden işlemleri yasaklamak (105).

Sözleşmenin uygulanmasında ve yorumlanmasında hukuka uyulmasını sağlamak üzere Yüksek Otoritenin kararlarını yetkisizlik, şekle riayetsizlik, yetkilerin kötüye kullanılması gibi sebeplerle

(103) Bkz. **Paul Reuter**, *La Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier*; Paris, 1953, S. 96.

(104) **Paul Reuter**, *La Communauté.....*, S. 97.

(105) Bkz. **Scha L. Meray**, *Devletler Hukukuna Giriş*, C. II; S. 228; **Paul Reuter**, *La Communauté.....*, S. 98.

iptal edebilecek organ olan Adalet Divanı'nda üye devletler, Yüksek Otorite, Konsey ve hususî teşebbüsler taraf olma ehliyetini sahiptirler. Divanın kararları da hukuken bağlayıcıdır (106).

Bütün bu söylediklerimizden anlaşılacağı gibi, bugün Avrupa Kömür Çelik Birliği federal bir devlet özelliğini göstermektedir. Gerçekten de üye devletler, bilhassa kömür ve çelik konusu ile ilgili hemen bütün yetkilerini Birliğe devretmişlerdir. Birlik bir bakıma üye devletlerin bu meselelerle ilgili konularda, diğer devletlerle olan ilişkilerini düzenlemektedir; bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Danimarka, İsveç ve İsviçre Birlik nezdinde diplomatik misyon tesis etmişlerdir (107).

2 — *Avrupa Ekonomik Topluluğu (Müşterek Pazar) ve devletlerin egemenliği* : Avrupa Kömür Çelik Birliği kadar olmamakla beraber üye devletlerin egemenliğini geniş ölçüde kısıtlayan diğer bir teşekkül de yine Avrupa Kömür Çelik Birliğini kurmuş olan altı devletin 25/Mart/1957 tarihinde Roma'da akdettikleri bir antlaşma ile kurdukları Avrupa Ekonomik Topluluğu (Müşterek Pazar) dur.

Topluluğu kuran antlaşmanın 2. maddesine göre «Camianın gayesi, bir müşterek pazar tesisi ve üye devletlerin iktisadi politikalarının tedricen birbirlerine yaklaştırılması yolu ile Camianın bütünü içinde iktisadi faaliyetlerin ahenkli bir şekilde gelişmesini, devamlı ve muvazeneli bir inkişafı, gittikçe artan bir istikrarı, hayat seviyesinin süratle yükselmesini ve kendisine dahil devletler arasında daha sıkı münasebetler tesisini teşvik etmektir.»

Bu amaçlara ulaşmak için topluluğun yapacağı işleri, devletlerin egemenliğinin ne yönlerden kısıtlanacağını göstermesi bakımından, belirtmekte fayda vardır :

«— Gümrük resimlerinin, malların ithal ve ihracına vazedilen miktar tahditlerinin, keza aynı tesiri haiz diğer bircümle tedbirlerin üye devletler arasında kaldırılması;

— Üçüncü devletlere karşı müşterek bir gümrük tarifesi ile müşterek bir ticaret politikasının ihdası;

(106) Bkz. *Seha L. Meray*, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, S. 229; *A. H. Robertson*, *European Organizations*; London, 1959, S. 115.

(107) Bkz. *Claude Albert Colliard*, a.g.e., S. 400; *Georg Schwarzenberger*, a.g.e., S. 353 - 354.

— Şahısların, hizmetlerin ve sermayelerin hareket serbestisini önleyen mânilerin üye devletler arasında ilgası;

— Ziraat sahasında müşterek bir politikanın ihdası;

— Müşterek Pazar dahilinde rekabetin ihlâl edilmemesini sağlayacak bir rejimin ihdası;

— Üye devletlerin iktisat politikalarının koordinasyonunu ve tediyе bilânçolarındaki muvazenesizlikleri önlemeye çalışacak tedbirler ittihazı;

— Müşterek Pazarın işlemesi için lüzumlu olan hudutlar dahilinde kalmak şartı ile millî mevzuatların birbirlerine yaklaştırılması;

— İşçilerin istihdam imkânlarını islâh ve hayat seviyelerini yükseltmek maksadı ile Avrupa Sosyal Fonu kurulması;

— Yeni kaynaklar yaratılması yolu ile Câmianın iktisadî inkişafını kolaylaştırmaya mâtuf bir Avrupa Yatırım Bankası kurulması;

— Mübadeleleri arttırmak, iktisadî ve içtimai gelişme gayretini müştereken tahakkuk ettirmeye çalışmak için deniz aşırı memleketlerde terituarların Câmiaya iltihakı» (Madde 3).

Görüldüğü gibi Müşterek Pazar Antlaşmasının esas temel ve hedefini, üye memleketler arasındaki ticarî mübadeleleri önleyen engellerin ortadan kaldırılması, gümrük vergilerinin, ticarî münasebet ve mübadeleleri düzenleyen tahditlerin kaldırılması teşkil etmektedir.

Müşterek Pazarın organları da Yüksek Otorite, Bakanlar Özel Meclisi, Müşterek Genel Kurul ve Adalet Divanı olmak üzere dört tanedir. Bunlardan başka Antlaşmada istişarî mahiyette bir Sosyal ve Ekonomik Komite kurulması da öngörülmektedir.

Müşterek Pazarın devlet - üstü niteliğinin Avrupa Kömür Çelik Birliğinkine kadar kuvvetli olduğu söylenemez; esasen Birliği kuran antlaşmada üyelerin Birliğin devlet - üstü niteliğini kabul ettiklerine dair açık bir hüküm olduğu halde, Müşterek Pazar antlaşmasında böyle bir hüküm mevcut değildir (108); bundan baş-

(108) J. Lyon, Le Marché Commun et ses Problèmes; Revue d'Economie Politique, Janvier - Février, 1958, S. 32.

ka, organlar arasındaki benzerliğe rağmen Müşterek Pazarın Yüksek Otoritesi, Birliğinki gibi kendi başına değil fakat Meclislere danıştıktan sonra hukuken bağlayıcı kararlar alabilir (109). Meclislerin ise, kaideten üye devletlerin temsilcilerinden kurulduğu ve dolayısıyla Meclislerde üyelerin kendi devletlerini temsil ettikleri ve antlaşmanın 148. maddesinden anlaşılacağı gibi, oy sayısında üç büyük devlet (Almanya, Fransa İtalya) lehine bir çoğaltma yapılmış olduğu gözönüne getirilirse, Müşterek Pazar'da bütün üyelerin egemen olmaktan eşit derecede fedakârlık etmedikleri ve Müşterek Pazarın Avrupa Kömür Çelik Birliğine kıyasla devlet - üstü olma özelliğinin daha az galip olduğu kolayca anlaşılır.

Bunlara rağmen Avrupa Kömür Çelik Birliğinin faaliyeti belli bir alanı kapsadığı ve dolayısıyla üyelerin egemen olmaları bu alan içerisine giren yetkiler sebebiyle kısıtlandığı halde, Müşterek Pazar'ın faaliyet konusu çok geniştir ve hemen bütün ekonomik alanları kapsamaktadır; bu sebeple Müşterek Pazar'ın da devletlerin ekonomik alanda serbestçe hareket etme imkânlarını kısıtladığını ve dolayısıyla bu yönden üyelerin tam egemen olmalarına engel olduğunu kabul etmek yanlış olmaz sanırız (110). Ayrıca Avrupa Kömür Çelik Birliği, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Müşterek Pazar'ın, müşterek mahkemesi olan Adalet Divanının kararlarının hukukî bağlayıcılık vasfı da mahkemenin yetkisine giren konular ne kadar sınırlandırılmış olurlarsa olsunlar yine de üyelerin egemen olmalarının kısıtlanmasına doğru atılmış ileri bir adım sayılabilir.

Avrupa Kömür Çelik Birliği ve bir bakıma Müşterek Pazar, sadece belirli bir konuda işbirliğini sağlayan ve dolayısıyla bu konuda devletlerin egemenliğini kısıtlayan teşekküllerdir (111). Özellikle birincisinden alınan gayretle, diğer alanlarda da devlet - üstü niteliği galip teşekküller kurulmaya gayret edilmiştir. Bunla-

(109) Bkz. **Georg Schwarzenberger**, a.g.e., S. 347.

(110) Aynı mahiyette, **J. Lyon**, a.g.m., S. 38.

(111) Bu iki teşekkülden başka aynı mahiyette Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu da mevcuttur; fakat biz ekseri organları bu iki teşekkül ile müşterek olan ve egemenlikleri de gene teknik yetkiler yönünden kısıtlayan bu teşekkülden ayrıca bahsetmeyi lüzumsuz buluyoruz. Fazla bilgi için bkz. **Claude Albert Colliard**, a.g.e., addendum, Paragraf 472 sexies; ayrıca **Scha L. Meray**, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, S. 227.

rın arasında bilhassa Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasi Topluluğu belirtilmeye değer (112); fakat her iki teşekkül de teşebbüs halinde kalmışlardır.

Bu başarısızlığın sebebi, bütün iyi niyetlerine rağmen devletlerin egemenliklerine olan bağılıklarında aranmak icap eder; zira geride de belirttiğimiz gibi devletler ekonomik ve teknik meselelerde yetkilerinden kolaylıkla feragat edip, üstün bir organın kararlarını bağlayıcı addetmekten çekinmedikleri halde, siyasi nitelikteki yetkilerini devir ile, bu nitelikte karar alma ehliyetine sahip bir organı kurmakta hâlâ büyük çekingenlik göstermektedirler.

Ancak bütün bunlara rağmen Avrupa Kıtasında kurulmuş olan, yukarıda belirttiğimiz teşekküller vasıtasıyla üye devletlerin razı oldukları egemenlik sınırlandırmaları, ne kadar kısıtlanmış bir alanı ilgilendirirse ilgilendirsin, asla küçümsenemez; bu teşekkülleri kuran devletler egemenliklerinin kısıtlanması yönünden şimdiye kadar atılmamış en ileri adımı atmışlar ve hukuken kendilerinden üstün kabul ettikleri milletlerarası bir organın varlığını ve alacağı kararların mecburiliğini kabul etmişlerdir; böylece egemenliğin milletlerarası alanda sınırlandırılması yönünden de antlaşmalar ve milletlerarası teşekküller safhasından sonra, belki de son safha olacak yeni bir devrin açılmasının önderliğini yapmaktadırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ

MİLLETLERARASI TEŞEKKÜLLER TARAFINDAN KORUNMASI

VE

DEVLETLERİN EGEMENLİĞİ

A) Genel olarak :

«İnsan oğlunun beşerî şahsiyetine bağlı hak ve hürriyetleri meselesinin, çok eski bir tarihi vardır. İnsan hakları davası, çok eski zamanlardan beri, gerek devlet adamlarının kafasında, gerek daha iyi ve daha insanca bir düzen kurma hususunda düşünen fi-

(112) Bu topluluklar hakkında fazla bilgi için bkz. **Claude Albert Colliard**, a.g.e., S. 402 - 409; **Scha L. Meray**, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, S. 229 ve aynı sayfa dip not 73'de belirtilen makaleler.

lozofların idrakinde, geniş bir yer tutmuştur» (113). Bununla beraber insanın sırf insan olarak doğuştan bazı haklara sahip olduğu fikri sistemli bir izaha ancak XVII. asırda kavuşabilmiş ve bunu takip eden asırlarda da ferdiyetçi doktrin daha sağlam temellere dayandırılmıştır.

Fakat asıl önemli olan nokta meselenin nazari sahada belirmesi değil, insan hak ve hürriyetlerinin bir siyasi ve hukukî teşkilât içerisinde gerçekleşme ve muhafaza edilme imkânlarını bulmasındadır.

Tatbikata, daha ziyade Haklar Beyannameleri vasıtasıyla geçen insan hakları, acıdır ki, uzun bir zaman devletlerin bir iç meselesi olarak kabul edilmiştir. Uzun asırlar boyunca milletler kendi hak ve hürriyetlerini, milletlerarası toplumun herhangi bir yardım veya desteği olmaksızın, bizzat kendi gayretleri ile elde etmek ve korumak mecburiyetinde kalmışlardır. Bunun sebebi ise, tahmin edileceği gibi, milletlerarası toplumun hukuku olarak kabul edilen devletler hukukunun süje olarak sadece devletleri kabul etmesi ve devletlerin de egemenliklerine sıkı sıkıya bağlı olmalarıdır.

Fertlerin insan olarak sahip oldukları hakları elde etmeleri meselesi bir yana, bu hakların milletlerarası yönden korunması problemi de devletlerin sadece dış egemenliklerinden değil fakat iç egemenlikleri yönünden de, doğrudan doğruya bazı sınırlamalara razı olmalarını icap ettirmektedir; çünkü devletler kendilerini egemen kabul ettikleri sürece iç siyasetlerinde insan haklarını sağlayıp sağlamadıklarının ve bunlara gereken saygıyı gösterip göstermediklerinin, diğer devletler veya milletlerarası teşekküller tarafından kontrol edilmesine rıza göstermeyeceklerdir (114).

İnsan hak ve hürriyetleri probleminin milletlerarası alana aktarılması, demokratik rejimlerin teessüs edip, bu meselenin iç hukuk yönünden bir dereceye kadar halledilmesinden sonra mümkün olabilmektedir (115).

(113) **Bahri Savcı**, İnsan Hakları (Kanunilik yolu ile korunması); Ankara, 1953, S. 4'den naklen.

(114) **René Brunet**, La Garantie Internationale des Droits de l'Homme d'Après la Charte de San Francisco; Genève, 1947, S. 81.

(115) İnsan hak ve hürriyetlerinin milletlerarası alana geçişi konusunda bkz. **Münci Kapani**, a.g.e., S. 50 vd.

Öte yandan birbirini takip eden iki dünya harbinin yarattığı dehşet havası ve harplerin milyonlarca insanın hayatına mâl olması insanlık içinde bir reaksiyona sebep olmuş ve insanlığı topyekûn harpten kurtulma çarelerini araştırmağa sevketmiş, bu ise nazırları ister istemez fert üzerine çekerek evvelce milletlerarası bir mesele sayılmayan insan hak ve ana hürriyetlerinin iç kamu hukukunun düzenlediği bir mesele olmaktan çıkarak, devletler hukuku tarafından düzenlenmesi icap eden milletlerarası bir mesele hüviyetine bürünmesine yol açmıştır (116).

XX. asın başından itibaren esasen bazı yönlerden egemenliklerinden feragate razı olan devletler, yukarıdaki sebepler dolayısıyla insan hak ve hürriyetlerinin sağlanıp korunması meselesinde de egemenliklerinde kısıtlanmalara razı olmuşlardır. Bilhassa ikinci dünya harbinden sonra bu yolda girişilen faaliyetler, birinci dünya harbinden sonra atılan adımlara kıyasla çok daha olumlu bir istikamete yönelmiştir. Bunun sebebini de, günümüzde devletlerin milletlerarası toplum lehine egemenliklerinden feragat etmeleri gerçeğini anlamış ve dolayısıyla egemenliklerinde vukubulacak sınırlandırmalara razı olmuş olmalarında aramak icap eder.

İnsan haklarının iç hukuklardaki durumu bir yana, milletlerarası hukuktaki durumu da ikili bir görünüş arzeder :

- Hakların neler olduğunun tesbiti;
- Hakların sağlanması ve korunması amacı ile milletlerarası bir kontrol mekanizmasının tesisi.

Devletlerin egemenliğine olan bağlılıkları karşısında asıl zorluk milletlerarası bir kontrol mekanizmasının kurulmasında kendisini gösterir.

Diğer taraftan milletlerarası teşekküllerin evrensel ve bölgesel nitelikleri gözönüne alınır, bölgesel teşekküllerde her iki meselenin de az çok çözüm yoluna, birincisine nazaran, daha kolaylıkla gireceği anlaşılır. Bununla beraber evrensel teşekkül olarak kabul edilen Birleşmiş Milletler Teşkilâtında da bu konuda çalışmalar yapılmamış değildir; öte yandan bölgesel teşekküllerin sayısı çok fazla olduğu halde insan hakları meselesi gereği gibi sadece Batı Avrupa bölgesinde ve özellikle Avrupa Konseyi çerçeve-

(116) Aynı mahiyette **Zeki Mesud Alsan**, *Yeni Devletler Hukuku*, C. I. S . 210.

sinde ele alınmıştır. Bu sebeplerden meseleyi her iki grup teşekkülde ayrı ayrı ele almak istiyoruz.

B) Birleşmiş Milletler Teşkilâtında İnsan Hakları ve devletlerin egemenliği :

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında insan haklarından sekiz yerde bahis vardır (Dibâce, Madde : 1, 13, 55, 56, 62, 68, 76). Bilhassa 55. ve 56. maddelerin umumî ifadelerine göre, üyeler gerek beraberce, gerek tek başlarına ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini kolaylaştırmak üzere Teşkilâtla işbirliği halinde hareket eylemeyi taahhüt etmektedirler.

Devletlerin egemenliğinin sınırlandırılması açısından, belirtilmesi gereken asıl mesele, Antlaşmada insan hakları ile ilgili olarak konulan bu hükümlerin hukukî değerlerinin ne olduğu, diğer bir deyişle üyelerin bunlara uyma zorunluluklarının olup olmadığıdır.

Bu konuda doktrinde birlik mevcut değildir; bir kısım yazarlara göre Antlaşmanın Dibâcesinde veya çeşitli maddelerindeki hak ve hürriyetlerle ilgili hükümler, Teşkilâtın amaç ve fonksiyonlarını tesbit etmekte olup üyelere vecibeler yüklememektedir (117).

Diğer bazı yazarlar ise Antlaşmanın insan hakları ve ana hürriyetlerinden bahseden maddelerinin diğer maddeler gibi üye devletler ve teşkilât için ahdi taahhütler ve hukukî vecibeler yükleyici nitelikte olduklarını iddia etmektedirler (118).

Kanaatimizce bu maddelerin Antlaşmadan ayrı olarak mütalâalarına imkân olmaması, bunların da Antlaşmanın diğer maddeleri kadar üye devletlerin egemenliklerini kısıtlayıcı nitelikte olduklarının kabulünü icap ettirmektedir. Ancak devletlerin bu maddelere riayet etmemeleri halinde bir müeyyide ile karşılaşacaklarına dair bir hükmün antlaşmada yer almaması ve fertlere de böyle hallerde başvuracakları bir merciin gösterilmemiş olması, bu maddelere riayetin devletlerin iradelerine bırakılmış oldu-

(117) Hans Kelsen, The Law of the United Nations; S. 30, 31; İlhan Lütem, Devletler Hukuku Dersleri, C. I; Ankara, 1959, S. 265.

(118) René Brunet, a.g.e., S. 177; ayrıca Seha L. Meray, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, S. 206, dip not 68'de belirtilen yazar.

ğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber Antlaşmanın bir bütün olduğu ve insan hakları ile ilgili maddelerin de bu bütünün bir parçasını teşkil ettiği ve devletlerin antlaşmaya riayet mükellefiyetleri de unutulmamalıdır. Bu durumda, kanaatimizce en doğru görüş, René Brunet'nin dediği gibi bu hükümlerin mecburî fakat icraî olmadıkları şeklinde olanıdır (119).

Birleşmiş Milletler Teşkilâtında insan hakları ve ana hürriyetleri konusunda esas yetki Ekonomik ve Sosyal Meclise verilmiştir. Bu Meclis bilhassa, kendisine tanınmış olan «insan haklarının gelişmesi için» komisyonlar kurma yetkisine dayanarak 21/Haziran/1946 tarihinde 18 üyeli bir İnsan Hakları Komisyonunun kurulmasını kararlaştırmıştır.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında, insan hak ve hürriyetlerine dokunulduğu halde, bunların neler oldukları belirtilmemiş ve tarifleri de yapılmamıştır. Bu işi İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan ve 10/Aralık/1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen «İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi» başarmıştır. Ancak bu Beyannamede de kesin tarifler verilmekten ziyade, belli başlı klâsik hak ve hürriyetlerin neler oldukları belirtilmiştir. Biz burada konumuz dışında kalacağı düşüncesi ile bu Beyannamenin muhtevasını incelemeye girişmiyoruz; ancak devletlerin egemenliğinin sınırlandırılması yönünden, Beyannamenin de hukukî niteliğini veya diğer bir deyişle bağlayıcılık kuvvetinin olup olmadığını belirtmenin faydalı olacağını zannediyoruz (120).

Bu hususta üç ayrı görüş tarzı mevcuttur: Bir görüşe göre Beyannamenin sadece ahlâkî değeri vardır (121). Diğer bir görüş Beyannamenin hukukî kıymeti ile mecburî olmasını birbirinden ayırdetmektedir (122): Genel Kurul hukukî bir organ olduğundan onun tavsiyeleri de hukukî bir karakteri haizdir, dolayısıyla Be-

(119) Bkz. René Brunet, a.g.e., S. 179.

(120) Beyannamenin muhtevasının incelenmesi konusunda bkz. Münci Kapani, a.g.e., S. 52 vd.

(121) Bkz. Claude Albert Colliard, a.g.e., S. 282; Hans Kelsen, The Law of the U.N., S. 39.

(122) Birleşmiş Milletlerde o zamanlar Belçika delegesi bulunan Prof. Dehousse bu fikirdedir; bu hususta bkz. H. Lauterpacht, International Law and Human Rights; London, 1950, S. 406 vd.

yannamenin inkâr kabul etmez bir hukukî kıymeti vardır. Ancak onun mecburî olmak vasfına gelince : Beyannameye riayet mecburî olmamakla beraber, Genel Kurulun bu tavsiyesini geliştirdiği gözönüne getirilirse üyelere bir vecibe yüklemektedir. Nihayet son bir görüş de Beyannamenin, Antlaşmanın insan hakları konusundaki eksiklerini tamamladığı ve dolayısıyla onun tamamlayıcısı sayıldığını ve devletler nasıl antlaşmaya uymak zorunda iseler, Beyannameye de o şekilde uymak zorunda oldukları iddiasındadır (123).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni, devletleri hukuken bağlayıcı bir metin olarak kabul etmenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Esasen adından da anlaşılacağı gibi bu bir antlaşma değil, fakat sadece ferdin hak ve hürriyetleri konusunda modern genel prensiplerin bir deklarasyonudur ve bu sebepten ki, siyasi ideolojileri ve dünya görüşleri birbirinden farklı bir çok devlet tarafından müştereken, kolayca kabul ve imza edilebilmiştir (124).

Görüldüğü gibi Birleşmiş Milletler Teşkilâtı içerisinde insan hakları ve hürriyetlerinin sağlanması ve korunması amacı ile milletlerarası bir kontrol mekanizması kurulamamıştır. Esasen siyasi ideolojileri tamamen farklı olan devletler arasında bugün için böyle bir mekanizmanın kurulabileceğini düşünmek çok iyimserlik olur.

Böyle bir mekanizmanın kurulmamış olmasına ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin hukukî bağlayıcılık kuvvetinin bulunmamasına rağmen, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı dahilinde insan hakları ile ilgili faaliyetler asla küçümsenmemelidir; zira bu faaliyetler ve özellikle Evrensel Beyanname sayesinde İnsan hak ve hürriyetleri ilk defa resmen milletlerarası hukuk alanına çıkarılmış ve dolayısıyla ferdin fert olarak sahip olduğu hakların varlığı devletlerarası hukuk tarafından da kabul edilmiştir.

C) Avrupa Kıtadaki teşekküllerde insan hakları ve devletlerin egemenliği :

Yukarıda belirttiğimiz gibi, insan haklarının milletlerarası alana aktarılması konusunda asıl mesele, bu hakların neler olduk-

(123) René Brunet, a.g.e., S. 203.

(124) Münici Kapanı, a.g.e., S. 52; Claude Albert Colliard, a.g.e., S. 282; H. Lauterpacht, a.g.e., S. 408.

larını bütün devletlerin kabul edeceği genel prensipler halinde belirtmek değil, fakat bu hakların milletlerarası alanda sağlanması ve korunmasını temin amacı ile milletlerarası bir kontrol mekanizmasını kurabilmektir (125).

İnsan haklarının milletlerarası korunmasını sağlayacak bir mekanizma kurulduğu takdirde, artık devletler için klâsik anlamında «egemen olma»nın mevcut olamayacağını kabul etmek icap eder, zira bu durumda fertlere haklar ve hürriyetler sağlamayı yüklenmiş olan devlet, bu konuda kendisinden üstün kabul ettiği milletlerarası bir organın kontrolünü kabul etmiş olmaktadır.

Dünya çapında, devletten üstün özelliğe sahip olabilecek böyle bir organın kurulmasını düşünmenin henüz çok erken olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bugün böyle bir mekanizmanın kurulması için en müsait ortam, belli bir bölgede bulunan, az çok aynı medenî ve kültürel seviyeye sahip insan topluluklarını barındıran ve nihayet bu toplulukları meydana getiren fertlerin insan olarak sahip oldukları hak ve hürriyetleri benimseyerek sağlanmasına gayret gösteren demokratik devletler arasında görülebilir. Bu sebeptendir ki, saydığımız şartların hemen hepsinin mevcut olduğu Batı Avrupa Kıtasındaki devletler arasında, yukarıda belirttiğimiz gibi, böyle bir mekanizma kurulması yolunda ilk teşebbüsler yapılmış ve bugün de olumlu bir safhaya girmiştir.

İnsan haklarını sağlama ve koruma amacı ile kurulan bu milletlerarası kontrol mekanizmasından bahsetmeden önce, bunun kurucu - antlaşması mahiyetindeki «Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi» ne kısaca temasda fayda vardır.

1 — *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*: Londra'da 5/Mayıs/1949 tarihinde imzalanan bir antlaşma ile kurulan Avrupa Konseyi'nin statüsünün 1. maddesinin ilk fıkrasında: «Avrupa Konseyinin amacı, üyeler arasında... daha sıkı bir birlik meydana getirmektir» denildikten sonra aynı maddenin ikinci fıkrasında da bu amaca «...insan hakları ve ana hürriyetlerin korunması ve geliştirilmesi ile» de varılacağı belirtilmektedir. Bu amaç ile hazırlanan «Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi» Roma'da Avrupa Konseyine üye devletlerin dış işleri bakanları tarafından 4/Kasım/1950 tarihinde imzalanmış ve 3/Kasım/1953 tarihinde de on devletin onaylaması üzerine yürürlüğe girmiştir.

(125) Aynı mahiyette **Paul Reuter**, *Institutions Internationales*, S. 115.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin hukukî değeri, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden farklıdır. Beyanname insan haklarının genel bir açıklaması olduğu halde, Sözleşme âkit devletlere hukukî vecibeler yükleyen milletlerarası bir taahhüttür (126); bu sebeple muhteva bakımından da Evrensel Beyannameden ayrılmaktadır. Sözleşmede hak ve hürriyetler geniş prensipler şeklinde değil, fakat daha dar ve tarifleri verilerek açıklanmıştır ve sayıları da Beyannamedekilere nazaran çok daha azdır. Beyanname ile Sözleşme arasındaki bu farkların sebebini, ikincisinin hukukî bağlayıcılığı bir yana, hak ve hürriyetlerin sağlanmasını kontrol amacını güden, devletlerarası bir kontrol mekanizması kurmuş olmasında aramak lâzımdır; bu mekanizmanın, görevini gereği şekilde yerine getirebilmesi için, sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilecek hak ve hürriyetlerin neler olduğunun da kesin olarak bilinmesi icap eder.

2 — *Sözleşmedeki Hakların Teminatı* : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde tanınmış olan hak ve hürriyetlerin ihlâline karşı, Avrupa Konseyi dahilinde, iki organdan müteşekkil milletlerarası bir kontrol mekanizması kurulmuştur. Bu mekanizmanın iki organı Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'dır.

Âkit devletlerin sayısı kadar ve altı yıl süre ile seçilen üyeden kurulu Komisyon, Sözleşmenin ihlâli ile ilgili iddiaları ilk plânda incelemesi bakımından bir soruşturma kurulunu andırmaktadır. Komisyona müracaat hakkı âkit devletler için Sözleşmenin yürürlüğe girdiği andan itibaren mevcuttur, fertler ve hükümet dışı teşekküller için Komisyona müracaat imkânı, ancak hakkında şikâyet vâki olan devletin, Komisyonun bu yönden yetkisini önceden kabul etmiş olması halinde mevcut olabilir.

Komisyonun teşekkül tarzında olan, fakat üyeleri dokuz yıllık süre ile seçilen Avrupa İnsan Hakları Divanı ise kendisine havale edilen meseleler hakkında son kararı veren organdır. Divana müracaat hakkı sadece Sözleşmeyi imzalayan devletlere tanınmış olduğu gibi Komisyon da bir meseleyi Divan önüne getirme yetkisine sahiptir.

Devletler gerek Komisyonun, gerek Divanın kararlarını kendileri için uyulması mecburî saymayı taahhüt etmektedirler.

(126) Bkz. *Seha L. Meray*, *Devletler Hukukuna Giriş*, C. II, S. 211; ayrıca *Münci Kapani*, a.g.e., S. 55.

Avrupa devletleri arasında insan haklarının milletlerarası alanda sağlanıp korunması amacı ile kurulmuş olan bu mekanizmanın tam mükemmel olduğu iddia edilemez. Bilhassa fertlerin ve hükûmet dışı teşekküllerin Komisyona müracaat haklarının, ilgili devletin bu konuda Komisyonun yetkisini önceden kabul etmiş olması şartına bağlanmış olması, kontrol mekanizmasının etkisini oldukça azaltır mahiyettedir.

Bununla beraber, gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, gerek kurmuş olduğu kontrol mekanizmasının, şimdiye kadar bir taraftan insan haklarının milletlerarası alanda korunması yönünden, diğer taraftan da devletlerin egemenliğinin milletlerarası bir organ aracılığı ile kısıtlanması yönünden atılmış en ileri bir adım olduğu da inkâr edilemez.

Esasen insan haklarının milletlerarası yönden sağlanması ve korunması gerçekten arzu ediliyorsa devletlerin egemenliklerinde vukubulacak tahditlere rıza göstermeleri şarttır (127) ve devletler milletlerarası bir kontrol mekanizması kurmakla da bu tahdide razı olmuş demektirler.

Gerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insan haklarını milletlerarası alana çıkarmış olmaları bakımından asıl değere sahiptirler. Her iki metin sayesinde bugün insan hakları konusuna, Anayasalarda daha fazla önem verilmekte (128) ve bu metinlerde belirtilen hak ve hürriyetleri tebaalarına sağlayacaklarını bir çok devlet, anayasalarında taahhüt etmektedirler. Bu da, devletlerin gerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine, gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine kendi kendilerini uymaya zorladıklarını göstermektedir.

(127) Aynı mahiyette *H. Lauterpacht*, a.g.e., S. 453.

(128) Bkz. *Yavuz Abadan*, Devletler Umumî Hukuku ve Anayasalar; Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1956, C. XI, No: 3, S. 26.

SONUÇ

Buraya kadar olan incelemelerimizde gördük ki, bugün devletlerin egemenliğinin milletlerarası teşekküller dolayısıyla sınırlandırıldığı bir vakıadır ve artık, egemenliğine mutlak şekilde bağlı devletlerin varlığını, görmeğe çalışmak kadar düşünmek dahi gülünç olur.

Fakat uzun asırlar egemenliklerini korumada başarı gösteren devletler, neden onu terk etmeye razı olmuşlardır ? Egemenlik ilk Kısımda da açıkladığımız gibi devlet kudretinin ihtiva ettiği yetkilerin içeride en üstün, dışarıda ise bağımsız olma özelliğidir. Hatırlanacağı gibi bağımsızlık her devletin hukuken birbirine eşit olması ve dış işlerini alâkadar eden meseleleri kimsenin müdahalesi olmaksızın düzenleyebilmesidir.

Bugün milletlerarası toplum gözönüne getirilirse mutlak bir bağımsızlıktan bahsedilemeyeceği kolayca anlaşılır; artık devletlerin bağımsızlıkları değil, fakat bağımlılıkları bahis konusudur. Bu bağımlılığı doğuran sebeplerin en önemlilerinden biri tekniğin geçen asırlara nazaran çok fazla ilerlemiş olmasıdır. Bilhassa, evvelden günlerce, hattâ aylarca süren mesafelerin bugün bir kaç saatte katedilmesi ve böylece devletleri ayıran sınırların ehemmiyetlerinden kaybetmesi onları birbirlerine daha çok yakınlaştırmaktadır.

Öte yandan devletler arasındaki eşitsizlik, gelişmiş devletlerin iktisaden geri kalmış devletleri bir çeşit pazar kabul ederek, mamûllerini buralara sürmeleri ve ikincilerin de bunları ister istemez kabul etmeleri, kısaca devletler arasındaki eşitsizlikten doğan ekonomik ilişkiler de, onlara işbirliğinde bulunmaları icap ettiği gerçeğini kabul ettirmiştir.

Bunlardan başka mesafelerin azalmış olması, devletlerin emniyet içinde bulunma imkânlarını da azaltmıştır. Evvelden sadece insan gücünün esas rolü oynadığı harplerde bugün esas rol tekniğe geçmiştir. Bugün dünya üzerinde, sahip oldukları sömürgeler ve-

ya ana vatan topraklarının genişliği ve tebaalarının çokluğu, kendi kendine yetebileceği kanaatini uyandıran devletler yok değildir; fakat asıl mesele kendi kendine yetebilmek değil bu bütünün bir arada emniyet içerisinde bulunmasını sağlayabilmektir. Bilhassa ikinci dünya harbinde atılan tek bir bomba ile binlerce insanın bir anda yok olması, dünya üzerinde her şeyden önce sulh ve emniyetin sağlanması gerektiği gerçeğini devletlerin bir kere daha kabul etmelerine sebep olmuştur .

İşte bir yandan tekniğin gelişmesi, bir yandan ekonomik ilişkilerin artması, devletlerin aralarında işbirliğini kolaylaştırmak amacı ile teşekküller kurmalarına sebep olmuştur. Diğer taraftan dünya harblerinin yüzbinlerce insanın hayatına mal olması, her şeyden önce ferdin hayatının korunması, dolayısıyla dünya üzerinde sulhün sağlanması gerçeğinin kabul edilmesini kaçınılmazlaştırmıştır.

Sulhü temin edecek teşekküller kurulup faaliyette bulunadursunlar; bunların başarısızlığı ve bilhassa bugün Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği arasındaki soğuk harp, diğer devletleri kendi müşterek emniyetlerini sağlamak amacı ile aralarında teşekküller kurmaya ve bir yandan da birbirlerine daha fazla bağlanmaya sevk etmiştir. Nitekim bu sebebledir ki, bugün Avrupa adı geçen iki devletten sonra üçüncü bir büyük devlet olma yolundadır.

Bugün milletlerarası teşekküllerin kurulabilmiş olmasının gerçek sebebini, devletlerin egemenliklerinden fedakârlıkta bulunmaya razı olmuş olmalarında aramak icap eder. Fakat bu fedakârlığı zorunlu kılan yukarıda saydığımız sebepleri de unutmamak gerekir. Eğer devletler egemenliklerine mutlak olarak bağlı kalmakta ısrar etselerdi, şüphesiz bugünkü varlıkları tehlikeye girebilirdi. Şu halde, bütün bu zaruretler veya kısaca varlıklarını devam ettirebilmek kaygısıdır ki, devletleri egemenliklerini terke razı etmektedir.

Diğer taraftan, bilhassa ikinci dünya savaşının sebep olduğu tahribat bu kaygıyı daha çok arttırmış ve devletlerin sulhün temini için egemenliklerinden vazgeçmeye razı olduklarını yazılı bir şekilde anayasalarında da taahhüt etmelerine sebep olmuştur.

İkinci dünya savaşından çok daha evvel kaleme alınmış anayasaların bir çoğunda devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir

hukukun var olduğu inkâr edilmediği gibi, bu hukukun iç hukuktan ayrı ve ondan üstün bir hukuk olduğu belirtilmekte idiye de devletlerin egemenliklerini açık olarak terk etmeyi taahhüt ettikleri anayasa metinlerine, yukarıda belittığımız gibi, bilhassa ikinci dünya savaşından sonra rastlanmaktadır.

Sulhün en büyük düşmanının egemen devlet olduğu ve eğer dünya üzerinde harplere son verilmek isteniyorsa, devletlerin egemenliklerinden milletlerarası toplum lehine fedakârlıkta bulunmaları icap ettiği gerçeğini, San Francisco Konferansının ilk toplantısında söz alan Çin delegesi Doktor Soong milletlerarası toplumun üyelerine duyurmuş ve Çin'in, milletlerarası toplum lehine millî egemenliğinden fedakârlık etmekten çekinmeyeceğini söylemişti.

Bundan sonra kaleme alınan anayasalardan devletler hukukuna üstünlük tanıyanlar bir yana, egemenlikten açık olarak fedakârlıkta bulunulacağını taahhüt edenlerin başında hiç şüphesiz 1946 tarihli Fransız Anayasası gelir. Bu anayasanın Dübâcesinde «Ananelerine sadık olan Fransa Cumhuriyeti devletler umumî hukuku kaidelerine ittiba eder. Fransa, fütihat maksadı ile hiç bir harbe girişmeyecek ve kuvvetlerini her hangi bir milletin hürriyeti aleyhine asla kullanmayacaktır... Fransa, mütekabiliyet ihtirâzî kaydı ile sulhün düzenlenmesi ve korunması için lüzumlu hâkimiyet tahditlerine razı olur». Aynı şekilde 1947 Japon anayasasının 9. maddesinde de «düzen ve adalete dayanan milletlerarası bir barışı gönülden dileyen Japon milleti, halkın egemenlik hakkı olarak harpten ve milletlerarası anlaşmazlıkları hal işinde tehdid ve kuvvet kullanmaktan daimî şekilde feragat eder» denilmektedir. Diğer taraftan 1948 İtalyan anayasasının 11. maddesinde «İtalya'nın karşılıklı olmak şartı ile milletlerarası sulh ve adaleti temin edecek bir teşkilâtın zarurî kıldığı hâkimiyet tahdidine muvaffakat ettiği» belirtilmektedir. 1949 Federal Alman Cumhuriyeti (Bonn) anayasasının 24. maddesi ise «Federasyon, egemenlik haklarını yasama yolu ile milletlerarası müesseselere devredebilir. Barışın muhafazası için karşılıklı bir müşterek güvenlik sistemine iştirak edebilir. Bu takdirde Avrupa'da ve dünyanın bütün milletleri arasında devamlı bir barış tesis ve temin etmek için gerekli egemenlik kısıntılarına razı olur» şeklindedir. Nihayet 1953 yılında kabul edilen Danimarka anayasasının 20. maddesinde milletvekillerinden altıda beşi talep ettiği takdirde, Danimarka'nın millî egemenliğinden millet-

lerarası bir teşekkül lehine (NATO, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı gibi) kısıntı yapabileceği hususu hükme bağlanmıştır (129).

Yeni Anayasamızda, eskisinde olduğu gibi yukarıdakilere benzer bir hüküm maalesef mevcut değildir. Bununla beraber Yeni anayasamızın Başlangıcında, milletimizin «Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi» olduğu belirtilmektedir; bundan, milletlerarası toplumun bir üyesi olmakla Türkiye Devletinin de bu üyeliğin zorunlu kıldığı bazı vecibelere riayet edeceğinin zımnen belirtilmiş olduğunu ve bu vecibeler arasında da bazı yönlerden egemenlik kısıntılarına rıza göstermenin yer aldığını düşünmek de yanlış olmaz sanırız.

Anayasalardaki bu hükümler, devletlerin sulhün sağlanması için egemenliğin terk edilmesi icap ettiğini anladıklarının açık örnekleridir.

Bugün devletler egemenliklerini terk etmektedirler, zira öyle zannediyoruz ki, artık devletlerin değil fakat onların meydana getirdikleri toplulukların egemen olmalarından bahsetme zamanı gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

I — Kitaplar (Genel Eserler ve Monografiler)

a) Türkçe Eserler :

- AKBAY, Muvaffak** : Umumi Âmm Hukuku Dersleri. Cilt I, 4. bası, Ankara, 1961; XV + 604 S.
- AKİPEK, Ömer İlhan** : Devletler Hukuku, İkinci Kitap, Devletler Hukukunun Şahıslarından Devlet. Ankara, 1964, 142 S.
- ALSAN, Zeki Mesud** : Devletler Hukukunda Yeni Gelişmeler. Ankara 1948, VIII + 343 S.
- ALSAN, Zeki Mesud** : Yeni Devletler Hukuku. Cilt I, Prensipler, Şahıslar, 2. bası, İstanbul, 1955, 676 S.; Cilt II, Milletlerarası Câmianın Düzenlenmesi, Ankara, 1951, 637 S.
- BİLSEL, Cemil** : Devletler Hukuku. I. Kitap, Devletler. İstanbul, 1941, XXXIV + 356 S.
- CROZAT, Charles** : Devletler Umumi Hukuku. Cilt I, Umumi Prensipler ve Tarihçe, Çev. : Edip F. Çelik; İstanbul, 1950, III + 530 S.
- ÇELİK, Edip F.** : Milletlerarası Hukuk. Temel Teoriler, Kaynaklar, Kişiler, Münasebetler ve organları, İstanbul, 1962, XIX + 479 S.

(129) Bu anayasaların metinleri için, bkz. İlhan Lütem, Yeni Anayasalar; Kitap I-IV, Ankara, 1953.

- DANIAU, J. F.** : Müşterek Pazar. Çev. : Ragıp Hanyal; Ankara, 1963, VII + 123 S.
- GOODRICH - HAMBRO** : Birleşmiş Milletler Andlaşması, Şerh ve Vesikalar. Çev. : İlhan Lütem; İstanbul, 1954, XV + 753 S.
- GÖNLÜBOL, Mehmet** : Milletlerarası Siyasî Teşkilatlanma. Milletlerarası Siyasî Teşekküllerin Tarihî Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı. Ankara, 1964, XVI+411 S.
- KAPANI, Münci** : Kamu Hürriyetleri. Doktrin ve Pozitif Hukuk Gelişmeleri, Hürriyetlerin Korunması Problemi. Ankara, 1964, XI + 238 S.
- KUBALI, Hüseyin Nall** : Devlet Ana Hukuku (Esas Teşkilât Hukuku). Cilt I, Kısım I, 3. bası, İstanbul, 1950, XIV + 284 S.
- LÜTEM, İlhan** : Devletler Hukuku Dersleri. Mahiyet, Gelişme, Kaynaklar, Şahıslar. I. Kitap, 2. bası, Ankara, 1959, VI + 335 S.
- LÜTEM, İlhan** : Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk. Ankara, 1947, 142 S.
- LÜTEM, İlhan** (Derleyen ve Tercüme eden) : Yeni Anayasalar. Kitap I-IV, Ankara, 1953, 1742 S.
- MERAY, Seha L.** : Devletler Hukukuna Giriş. Cilt I, 2. bası, Ankara, 1960, XXX + 542 S.; Cilt II, 2. bası, Ankara, 1962, XXX + 628 S.
- MERAY, Seha L.** : Devletler Hukukunda Birleşmiş Milletler Andlaşması ve Tatbikatına Göre Millî Yetki Meselesi (B.M.A. Md. 2, Fık. 7). Ankara, 1952, IX + 189 + 17 S.
- OKANDAN, Recai G.** : Umamî Âmme Hukuku Dersleri. İstanbul, 1952, 1024 S.
- SAVCI, Bahri** : İnsan Hakları, Kanunîlik yolu ile korunması. Ankara, 1953, 328 + XXXI S.
- ZABUNOĞLU, Yahya Kâzım** : (Bir Hukuk ve Siyasal Bilim Problemi olarak) Devlet Kudretinin Sınırlanması. Ankara, 1963, XVI + 221 S.

b) İngilizce Eserler :

- BRIERLY, J. L.** : The Law of Nations, An Introduction to the International Law of Peace. 3 th edition, London, 1942, VIII + 272 P.
- COYLE, David Cushman** : The United Nations and How it works. 7 th printing, New York, 222 P.
- KEETON, George W.** : National Sovereignty and International Order, An Essay upon the International Community and International Order. London, 1939, 191 P.
- KELSEN, Hans** : The Law of the United Nations, A Critical Analysis of its Fundamental Problems, With Supplement. London, 1951, XVII + 994 P.
- LASKI, J. Harold** : The State in Theory and practice. 5 th impression, London, 1951, 336 P.
- LAUTERPACHT, H.** : International Law and Human Rights. London, 1950, XVI + 475 P.
- MATTERN, Johannes** : Concepts of State, Sovereignty and International Law, With special Reference to the Juristic conception of the State. London, 1928, XIX + 200 P.
- ROBERTSON, A. H.** : European Organizations, Cooperation, Integration, Unification. London, 1959, XIX + 372 P.
- SCHWARZENBERGER, Georg** : A Manual of International Law. Volume I, 4 th edition, London, 1960, XVIII + 382 P.

c) Fransızca Eserler :

- BLOCH, Roger - LEFEVRE, Jacqueline** : La Fonction Publique Internationale et Européenne. Paris, 1963, 219 P.
- BRUNET, René** : La Garantie Internationale des Droits de L'Homme d'après la Charte de San Francisco. Genève, 1947, 383 P.
- CARTOU, Louis** : Le Marché Commun et le Droit Public. Paris, 1959, III + 199 P.
- CHAUMONT, Charles** : L'Organisation des Nations Unies. 3e édition, Paris, 1962, 128 P.
- COLLIARD, Claude Albert** : Institutions Internationales. Paris, 1956, 526 P.
- DELPEREE, Albert** : Politique Sociale et Integration Européenne, Problèmes de main-d'œuvre, Problème des Sécurité Sociale, Problèmes du Travail. Paris, 1956, 293 P.
- DEVAUX, Jean** : Traité Élémentaire de Droit International Public (Droit des Gens). Paris, 1935, XII + 535 P.
- DUGUIT, Léon** : Souveraineté et Liberté. Paris, 1922, 208 P.
- FAUCHILLE, Paul** : Traité de Droit International Public. Tome I, Première Partie, Paix. Paris, 1922, XII + 1058 P.
- GERBET, Pierre** : Les Organisations Internationales. Paris, 1960, 128 P.
- HOFFMANN, Stanley** : Organisation Internationales et Pouvoirs Politiques des Etats. Paris, 1954, 428 P.
- JELLINEK, Georg** : L'Etat Moderne et son Droit. (Traduction Française par Georges Fardis), 2e Partie, Théorie Juridique de L'Etat, Paris, 1913, 593 P.
- KOROWICZ, Marc St.** : La Souveraineté des Etats et l'Avenir du Droit International. Paris, 1945, 251 P.
- PADIRAC, Raoul** : L'Egalité des Etats et l'Organisation Internationale. Paris, 1953, XII + 246 P.
- PHILIP, Olivier** : Le Problème de l'Union Européenne. Neuchâtel, 1950, 381 P.
- RAESTAD, Arnold** : Souveraineté et Droit International. (Extrait de la Revue de Droit International, No: 1, 1936), Paris, 1936, 61 P.
- RAZI, G. M.** : La Compétence de l'Assemblée Générale de l'O.N.U. (Extrait de la Revue de Droit International pour le Moyen - Orient), Paris, ? , 30 P.
- REUTER, Paul** : La Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier. Paris, 1953, 320 P.
- REUTER, Paul** : Institutions Internationales. Paris, 1956, 436 P.
- SUKIENNICKI, Wiktor** : La Souveraineté des Etats en Droit International Moderne. Paris, 1927, 423 P.
- TACHI, Sakutaro** : La Souveraineté et l'Indépendance de l'Etat et les Questions Intérieures en Droit International. Paris, 1930, 119 P.
- VILLENEUVE, Marcel de la Bigne De** : Traité Général de l'Etat. Essai d'une Théorie Réaliste de Droit Politique. 1er livre. Paris, 1929, XXXII + 626 P.

II — Makaleler

a) Türkçe Makaleler :

- ABADAN, Yavuz** : Devletler Umumî Hukuku ve Anayasalar. S.B.F. Dergisi, Cilt XI, No: 3, 1956, Sayfa: 1 - 30.

CROZAT, Charles : Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu ve bilhassa bu Organın Salâhiyetinin Genişletilmesi. İ.Ü.H.F. Mecmuası, Cilt XXII, No : 1 - 4, Sayfa : 3 - 73.

KAPANİ Münci : Devlet Kudretinin Tahdidi. Forum Dergisi, Cilt VII, No : 76, Sayfa : 8 vd.

b) İngilizce Makaleler :

KEESING'S CONTEMPORARY ARCHIVES : Weekly Diary of Important World Events. Volume XV, 1965 - 1966, Page : 20576.

CHAKSTE, Mintauts : Soviet Concepts of the State, International Law and Sovereignty. American Journal of International Law, Volume 43, No : 1, 1949, Page : 21 - 36.

c) Fransızca Makaleler :

DALLOT, René : L'Organisation Politique Mondiale et le Déclin de la Souveraineté. Revue Générale de Droit International Public, 1947, Page : 26 - 47.

HERAUD, Guy : Observations sur la Nature Juridique de la Communauté Economique Européenne. Revue Générale de Droit International Public, 1958, Page : 26 - 56.

HERTER, Christian : La Communauté Atlantique : entre l'immobilisme et l'Utopie. Revue Politique et Parlementaire, No : 720, 1962, Page : 3 - 8.

LE ROY, François : Les Transformations du Droit des Gens, Depuis 1919. Revue Générale de Droit International Public, 1948, Page : 329 - 374.

LYON, J. : Le Marché Commun et ses Problèmes. Revue d'Economie Politique, Numéro Special, Janvier - Février, 1958, Page : 1 - 378.

MAMOPOULOS, Pierre : Le Déclin de la Souveraineté. Revue Hellenique du Droit International, No : 1, 1948, Page : 31 - 40.

III — La Haye Devletler Hukuku Akademisi Kurları - Académie de Droit International de la Haye, Recueil des Cours (R.d.C.)

ANDRASSY, Georges : La Souveraineté et la Société des Nations. R.d.C. 1937/III, Tome : 61, Page : 637 - 762.

BASDEVANT, Jules : Règles Générales du Droit de la Paix. R.d.C. 1936/IV, Tome : 58, Page : 471 - 692.

BRIERLY, James Leslie : Règles Générales du Droit de la Paix. R.d.C. 1936/IV, Tome : 58, Page : 1 - 242.

CAVAGLIERI, Arrigo : Règles Générales du Droit de la Paix. R.d.C. 1929/I, Tome : 26, Page : 309 - 585.

GARDOT, André : Jean Bodin, Sa place parmi les fondateurs du Droit International. R.d.C. 1934/IV, Tome : 50, Page : 545 - 747.

KAUFMANN, Erich : Règles Générales du Droit de la Paix. R.d.C. 1935/IV, Tome : 54, Page : 311 - 620.

KLEFFENS, E. N. Van : Sovereignty in International Law. Five Lectures. R.d.C. 1953/I, Tome : 82, Page : 5 - 130.

KRYLOV, M. Serge : Les Notions Principales du Droit des Gens (La Doctrine Soviétique du Droit International). R.d.C. 1947/I, Tome : 70, Page : 415 - 476.

- POLITIS, Nicolas :** Le Problème des Limitations de la Souveraineté et la Théorie de l'abus des Droits dans les Rapports Internationaux. R.d.C. 1925/I, Tome : 6, Page : 5 - 121.
- ROUSSEAU, Charles :** L'Indépendance de l'Etat dans l'ordre International. R.d.C. 1948/II, Tome : 73, Page : 167 - 253.
- SCELLE, Georges :** Règles Générales du Droit de la Paix. R.d.C. 1933/IV, Tome : 46, Page : 327 - 703.
- VERDROSS, Alfred :** Le Fondement du Droit International. R.d.C. 1927/I, Tome : 16, Page : 247 - 383.
- YEPES, J. M. :** Les Problèmes Fondamentaux du Droit des Gens en Amérique. R.d.C. 1934/I, Tome : 47, Page : 1 - 143.